

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

X. évfolyam. 113-114. szám

2006. július-augusztus

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”

(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor - hívtottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár a
Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Utolsó felhívás!!!

A magyarörmény közösség jövője egyetlen regisztrációtól is függhet!

Kérjük, hogy Ön és családja, - akik az örmény közösséghez tartoznak -, a „*Kisebbségi választói jegyzékbe vétel iránti kérelem*” lapot - személyi adataival pontosan kitöltve, megjelölve az örmény kisebbséget, aláírva - szíveskedjék az állandó lakhelye szerinti **Polgármesteri Hivatalhoz július 15-én (szombat) 16 óráig** bezárolag visszajuttatni. Köszönjük a közösség nevében.

Ne feledje: a regisztráció titkos!!!

Ha az adatlapot elvesztette, újat kérhet a Polgármesteri Hivatalban vagy Egyesületünkől (elérhetőségeink a hátoldalon). Az üres adatlap másolható!

* * *

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon olvasható

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu | magyar.ormeny@t-online.hu

* * *

Kerekes Dóra

Örmények a Haditanács szolgálatában

Az 1699. évi békekötés után ünnepélyes császári követség indult az Oszmán Birodalom fővárosába, amelynek *Erasmus Noel* is tagja volt, aki a Habsburg Birodalom keleti kapcsolataiban egyre inkább szerepet játszó örmény kisebbséghez tartozott. Az örmény lakosság 1453 után *Tokatból, Szivashól*, majd *Burszából* települt Konstantinápolyba, ahol már az oszmán támadás előtt is működött örmény pátriárka, székhelye *Szulumonasztir* volt. A legjelentősebb örmény telepek *Szamatijában* és *Galatában* voltak, tehát ott, ahol az európai követségek - közöttük a császáré - működtek.

1635-re létszámuk oly mértékben megnőtt, hogy IV. Murád szultán (1623-1640) rendeletet adott ki: a harminc évnél kevesebb idő óta a városban lakó örményeknek vissza kell térniük eredeti lakhelyeikre. Természetesen a rendeletet, minden lehetőséget kihasználva, kijátszották. Az örményeknek Perzsiától Konstantinápolyig sok telepük működött. Közvetítőszerepet játszottak a kereskedelemben, sokszor töltöttek be bankári, pénzváltói vagy kezességvállalói funkciót. Mindez nagy előnyöket biztosított számukra az Oszmán Birodalomban. Előretörésük egybeesett a velenceiek visszaszorulásával, de nem sikerült az oszmán adminisztrációban a zsidókéhoz hasonló pozíciókat megszerezniük.

Az örmények bécsi jelenlétét, illetve a Haditanácsnak tett szolgálataikat elsősorban Karl Teply kutatta. Munkáiban az első bécsi kávéház létrehozását taglalta, így került kapcsolatba az örményekkel, és így vált nyilvánvalóvá számára, hogy e népesség milyen - elsősorban - gazdasági, illetve hírszerzői szerepet játszott a XVII. század második felében a Habsburg Birodalomban.

IV. Mehmed szultán (1648-1687) 1666. évi fermánja, lehetővé tette a Habsburg császár alattvalói számára, hogy szabadon kereskedjenek az Oszmán Birodalom teljes területén. Ennek következtében jött létre

a Keleti Kereskedelmi Társaság, mely nagy hatást gyakorolt a délkelet-európai kereskedelemre. A Habsburg Birodalomban érvényben lévő törvények szerint azonban az „idegen” kereskedők csak Schwechatig jöhettek volna, de folyamatosan és egyre nagyobb létszámban telepedtek meg Bécsben, elsősorban olyan helyeken, ahol a kimenő és bejövő árukat ellenőrizték.

Az ekkor Bécsben és annak környékén megtelepedő idegen kereskedőket „*rácoknak*” nevezték, e gyűjtőfogalomba beletartoztak az örmények, a szerbek, a görögök, a bolgárok, a havasalföldiek, de előfordult, hogy a magyarokat és a lengyeleket is ide sorolták. Valójában ebből a sokszínű, mégis egységesen kezelt, és erősen különálló csoportból sok, a Habsburg és az Oszmán Birodalom mindenkori kapcsolatát befolyásolni képes elsősorban futár, néha tolmács és követségi alkalmazott került ki. Számarányuk áttekintéséhez Teply számításait vehetjük figyelembe. Az 1663 és 1668 közötti éveket tekintve és az összes délkelet-európai kereskedőt vizsgálva megállapítható, hogy az örmények számaránya 50 és 75% között mozgott. Ez nem lehet meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy az Oszmán Birodalomban elsősorban a görögök és az örmények foglalkoztak távolsági kereskedelemmel. Az örmények első felfutási időszaka 1667 után következett be, amikor az április 6-i nagy földrengés után Raguzai pozíciói fokozatosan megingottak az Oszmán Birodalomban. A raguzai kereskedők több lerakatát - közöttük a legfontosabbat, a belgrádit - az örmények vették át. Ezen túl, 1669-ben I. Lipót császár, felesége és a bécsújhelyi püspök hatására elrendelte, hogy a zsidókat űzzék ki Bécsből. Házaik egy részét az örmények foglalták el, ekkor jutott nagyobb szerephez a Habsburg Birodalom kereskedelmi életében az utóbbi etnikum. Az örmények ugyanakkor nem voltak könnyű helyzetben, hiszen a bécsi kereskedők tiltakoztak a konkurencia ellen, a Haditanács pedig egyszerűen kémeknek tekintette őket. Az Udvari Haditanács mindent elkövetett, hogy a XVII. század első felében kialakított gyakorlatnak megfelelően, az Oszmán Birodalomból érkezők felett ellenőrzést gyakoroljon, amit azonban a városba érkezők megnövekedett létszáma miatt már nem tudott folytatni, ezért minden keleti kereskedőt, utazót stb. gyanúsak tartott.

A hírszerzésben legalább olyan fontos szerepet játszottak az örmények, mint a futárok körében. Mind a budai, mind a távolabbi információszerzésben jelentős személyiségnek mondható *Johannes Diodato*, eredeti nevén Ovanes Astouazatur, aki 1640 körül született Konstantinápolyban. Apja, Elias, kereskedő és ékszerész széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkezett az oszmán fővárosban, jó viszonyban állt a szeráj egyes alkalmazottjaival, és dolgozott az állandó Habsburg rezidenseknek is. Johannes Diodato - apjával együtt - 1654-ben jött először Bécsbe, pont akkor, amikor az éppen megkoronázott IV. Ferdinánd meghalt himlőben. Mivel az egész koronázási procedúra így újratekődött I. Lipóttal, az ékszerész, jó üzletet szimatolva, Bécsben telepedett le fiával. A koronázási eljárás miatt folyamatosan utazó udvarral mentek ők is, így 1655-ben Pozsonyban, 1656-ban Prágában, 1658-ban pedig Frankfurtban találhatjuk őket. Ez alatt az időszak alatt jó viszonyt alakított ki a császári udvar alkalmazottaival. 1658 és 1663 között Elias és Johannes Diodato körbeutazta Európát, és csak 1663. március 30-án érkeztek vissza Bécsbe. A császári udvar viszont ekkor hadban állt az oszmánokkal, így apa és fia a Habsburg fővárosban maradtak. Ezt követően Elias és Johannes Diodato kihasználta a vasvári béke által biztosított kereskedelmi lehetőségeket, illetve a háború idején és azt követően is virágzó pénzügyi spekulációs ügyletekben is részt vállaltak. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy az Udvari Kamarának, illetve a pénzverdének állandóan nyersanyagra volt szüksége. Ezeket az igényeket a „*Münzjuden*”-eknek, a pénzérmékért felelős zsidóknak kellett kielégíteniük. Nekik azonban az Oszmán Birodalom tiltott terület volt, így Diodato nagyon hamar bekapcsolódott ebbe az üzletágba is. Jelentősége 1670 után, a zsidók kiűzését követően nőtt meg. Jó kapcsolatokat alakított ki *Johann Gabriel von Selbhel*, az Udvari Kamara tanácsosával, valamint *Ludwig Georg von Sinzendorf* gróffal, a Kamara elnökével. Családja Oszmán Birodalombeli kapcsolataival segítette az Udvari Kamara és a pénzverde ezüstéségén. Egyetlen konkurenciájának a császári futárok számítottak, ők ugyanis hivatalos útjaikat saját üzleti ügyeik lebonyolítására is használták. Diodato többször került velük összeütközésbe, sőt, 1673-ben *Rudolph Danéval* ez egészen a tettlegességig fajult. Diodatót az Udvari Kamara ebben az időszakban minden ellenlábásától megvédte, olyan nagy volt az ezüstínség, ezért szükség volt az örmény szolgálatára, így történt ez 1678-ban is, amikor a zsidók után a „*rác*” kereskedőknek is el kellett hagyniuk Bécset. 1670-ben Diodatónak már a „*Goldene Gans*” (Arany Lúd) fogadóban (a mai Rotenturmstrasse környékén) volt árulerakó helye. Nem sokkal később, 1677-ben megházasodott, majd polgárjogot nyert a városban, és a legmagasabb politikai körökkel került összeköttetésbe. Kereskedőként legszívesebben egyedül dolgozott, de laza, kaleidoszkópszerű kapcsolatban állt néha más örmény kereskedőkkel, illetve a Keleti Kereskedelmi Társasággal is bonyolított üzleteket. Annak érdekében, hogy minél könnyebben és biztonságosabban mozoghasson az Oszmán Birodalom területén, 1681 májusában a

Rudolph Dane halálával megüresedett futári posztért folyamodott, amelyet azonban nem ő, hanem egy másik örmény, a már említett *Erasmus Noel* nyert el. Diodato a visszafoglaló háborúk idején is folytatta kereskedelmi tevékenységét, és a magyar területeken is megvetette lábát, kapcsolatokat épített ki Havasalföld, Moldva és Lengyelország irányába is. Mivel sok készpénze volt, szinte a kezdet kezdetétől adott kölcsön az állam életében fontos vagy kevésbé fontos szerepet betöltőknek, így sokan váltak lekötözöttjeivé.

Kapcsolatépítési stratégiája olyan sikeres volt, hogy 1682-ben az udvar a Konstantinápolyba induló rendkívüli követ, *Alberto Caprara* mellé adta, hogy Oszmán Birodalombeli kapcsolatait újítsa fel, és szervezzen be minél több informátort. Diodato kapcsolati rendszerére a legfőbb feladat 1684 és 1686 között hárult, elsősorban Budáról kellett információt szerezniük. Két olyan embert „alkalmazott” ezen a téren, akik szerepet játszottak a hatékony információszolgáltatásban: **Kalust Nurvelit** és **Gabriel Sebinkarahiszárit**.

1678 júliusában a Haditanácshoz megkeresés érkezett, hogy „a budai pasa keresztény házi orvosa, *Calixt Schiachin*” Bécsbe szeretett volna jönni, hogy orvosságot vegyen. Ennek a kérésnek a Haditanács nem örült, mivel Thököly Imre mozgalma miatt újabb Oszmán-Habsburg háború kirobbanására lehetett számítani, illetve mind az Oszmán Birodalomban, mind a magyar területeken dúlt a pestis, és félték, hogy esetleg Bécsbe is elérheti. Ráadásul nem ismerték Calixt Schiachint. Ezért a Haditanács utasította a győri vicekapitányt, hogy szerezzen információkat a kérvényezőről, aki azonban nem várta meg az engedélyt. *Maximilián Sattler*, akit *Johann Christoph von Kindsberg* (konstantinápolyi állandó követ 1672 és 1678 között) utódjának szántak a Portán, az odafelé úton Belgrádban elhunyt. Kíséretének tagjai az egyetlen lehetséges útvonalon, Budán keresztül érkeztek vissza Bécsbe. A pasa házi orvosa hozzájuk csatlakozott, és velük együtt karanténba került, hogy a pestis esetleges megjelenését, és a járvány kialakulását megakadályozzák. 1678 augusztusában már szabadon mozoghatott Bécsben. Az 1636 körül Iszfahán Új-Dzsulfa negyedében született Kalust Nurvelit sok néven tartották számon: *Bonaventura Scháhin*, *Bonaventura Velli*, *Dottore Persiano* stb. Bár nős volt, és gyermekei is születtek, úgy tűnik, hogy Bécsbe nem vitte őket magával. Budán maradt öccse is, *Wardan Bonaventura (Scháhin)*, aki kereskedelemmel foglalkozott, és Buda 1686. évi visszafoglalását megelőzően részt vett a hírszolgáltatásban. A következő két évtizedet Kalust Nurveli a császárvárosban töltötte, ahol orvosként, udvari kémikusként, kereskedőként és kémként egyaránt tevékenykedett. Szinte odaérkezésének pillanatától szoros kapcsolatot tartott fenn Johannes Diodatóval, azt azonban nem sikerült kideríteni, hogy korábban is ismerték-e egymás, vagy két, hasonló természetű ember szerencsés találkozásáról beszélhetünk. Ugyanakkor az, hogy 1679 júliusában Diodato első leánygyermekének Kalust Nurveli lett a keresztapja, arra enged következtetni, hogy ismeretségük nem Bécsben kezdődött. A császári udvarral két úton, orvosi minőségében és Diodato ismeretségi körén keresztül került összeköttetésbe. Első feladatát orvosként, 1679-ben, a Bécsben dühöngő pestis járvány idején teljesítette, majd kereskedőként többször együttműködött Diodatóval is. 1682-ben, amikor Alberto Caprara internunciusként Konstantinápolyba indult, Diodato és Nurveli is kíséretének tagjai voltak. Nurveli Budáig ment, ahol hosszabb időt töltött el. Kapcsolatban állt korábbi kenyéradó gazdájával, a budai beglerbéggel, illetve annak bizalmi embereivel, és folyamatosan híreket szolgáltatott Bécsnek Thököly tárgyalásairól. Ő küldte el a kuruc vezér és a szeráj szerződésének szövegét is a császárvárosba.

Mint említettem, Bécs ostromakor az oszmán ostromgyűrű ellenére sikerült futárokat, hírszerzőket a városba, illetve onnan kijuttatni. Annak ellenére azonban, hogy viszonylag sokan írtak a jelenségről, sokáig mégsem sikerült tisztázni, hogy valójában kik és hányszor mentek ki a császárvárosból, hogy az oszmán táboron átosonva, az ott raboskodó rezidens, *Kuniz* segítségével *Lotharingiai Károly* seregéhez juthassanak. Az ostrom 1683. szeptember 3-án kritikussá vált, amikor egy akna felrobbantása miatt a fal egy része leomlott, az így keletkezett résen a janicsárok megpróbálták rohammal bejutni a városba. A lakosság körében pánik tört ki. Másnap reggel ebben a válságos helyzetben a védelmet vezető *Ernst Rüdiger von Starhemberg* a két napja útnak indított *Georg Michalowitz* után egy újabb futárt küldött, hogy a várost fenyegető végről tudósítson a felmentő sereg parancsnokának. A futár azonban nem érte el Lotharingiai Károlyt, hiszen a „Sáhin nevű örmény doktor szolgálja 5-én egy csomaggal jött ki a várból és őt a nagyvezír elé vitték. Kihallgatása során elmondta, hogy a város parancsnokának már 5000 embere sincsen bent, és nagyon nagy szükségük van a segítségre.” Walter Sturminger már bebizonyította, hogy nem lehetett Nurveli szolgálja. Az egyébként jól tájékozott Kuniz minden bizonnyal azért gondolta, hogy a futár Kalust Nurveli szolgálja, mivel tudta, hogy az örmény doktor kapcsolatban áll a hírszolgáltatással. A császári hadvezetés és a Haditanács azonban még Bécs felmentését követően sem tudhatta biztosan, hogy Di-

odato és Kalust Nurveli melyik oldalon állnak, mivel az oszmánok Sáhint kérték meg, hogy segítsen békét kötni a császárral. Ez pedig felettébb gyanús volt, így Nurveli házi őrizetbe került. Kihallgatásával a Haditanács egyik tagját bízták meg, és bár jelentése nem maradt ránk, de minden bizonnyal felmentő volt, hiszen Nurveli hamarosan kiszabadult a házi őrizetből. Sőt, június hónapban Linzbe ment, ahol I. Lipót császár fogadta a doktort (!), majd a budai császári táborba küldték azzal a feladattal, hogy vegye fel a kapcsolatot a városban élő és dolgozó testvérével, Wardannal, és az ő segítségével szerezzen be híreket. A perzsa doktor ugyanekkor kérte a Haditanácsot, hogy a császár szolgálatában elköltött 3000 forintját térítse meg, és „adjon neki rendes bért és fizetést azért, hogy az ősellenségtől kapott híreket hűségesen megküldte”. A Haditanács támogatta Nurveli kérelmét, és a császár 1000 forintot ígért neki, ezt az összeget azonban még végrendeletében, utódai számára is követelte a doktor.

Folytatjuk

(Az előadás elhangzott a Fővárosi Örmény Klub május 18-i programján)

* * *

Örmény nyelvtanfolyam indul

Többek érdeklődésére értesítjük kedves olvasóinkat, hogy 2006. szeptemberétől újra indulnak **örmény nyelvtanfolyamok kezdő és haladó szinten**. A tanfolyamokat *Zsigmond Benedek* tartja. Helyszín: V. ker., Akadémia u. 1., IV. em., a Fővárosi Örmény Önkormányzat terme. A tanfolyam kezdésének időpontja: örmény kezdő - vasárnaponként du. 3 óra. Örmény haladó - vasárnaponként du. fél 5 óra.

Az első alkalom 2006. szeptember 10-én, du. 3-kor, illetve du. fél 5-kor lesz.

Jelentkezni lehet a helyszínen, az első alkalmon való megjelenéssel. Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

* * *

„Szamárság feladni a reményt. Azon kívül bűn is, azt hiszem.”

(E. Hemingway)

* * *

Dr. Issekutz Sarolta

A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat (FÖKÖ - FÖÖ) évtizedes története

Az 1993-as kisebbségi törvény alapján kiírt első kisebbségi választások 1994-ben a hazai kb. 15-20 ezer főre tehető örménység számára óriási sikert jelentett. A 13 kisebbség közül a 6. legtöbb szavazatot értük el a választások során. Ezzel is bizonyítottuk, hogy a hazai örménység - a történelmi, magyar anyanyelvű örménységnek köszönhetően - nagy népszerűségnek örvend.

Hazánkban az örménység tömeges megjelenése az 1672-ben Erdélyben történt letelepedést követően következett be a XX. század elején, Trianon traumája következményeként, majd a II. világháború alatt folytatódott. Őseink az örmény nyelvet elvesztették ugyan a több mint 300 év során, de hitéletükben megőrizték az ősi örmény liturgia nyelvét, valamint örmény identitásukat, kultúrájukat, hagyományaikat. Hazánkban a magyar anyanyelvű örmények létszáma ma kb. 15-20 ezer főre tehető. Az örmény nyelvet beszélő örménység a XX. század utolsó évtizedeiben telepedett le hazánkban, akik beszélnek az örmény nyelvet. Létszámuk kb. 300 fő. Az örmények legnagyobb létszámban a fővárosban élnek.

1995. február 19-én az **Országos Örmény Önkormányzat** elsőként alakult meg az országban, példás rendben, majd márciusban a **Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat**. Elnökének dr. **Issekutz Saroltát** választotta a 9 tagú testület, aki jelen ciklusban is megtartotta elnöki funkcióját.

A második ciklusban 1998-2002 között nem alakult fővárosi szintű önkormányzat, mely az örmény belharcok következtében tudatos vállalás volt részünkről. Ebben a ciklusban a főváros azon kerületei - amelyek képviselői az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jelölése által jutottak mandátumhoz - társulási megállapodást kötöttek és **Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása (BÖKÖT)** néven folytatták az első fővárosi ciklusban megkezdett kulturális tevékenységet az egész fővárosi örménység javára.

2003-ban, sikeres választások után az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselői jutottak túlnyomó többségben mandátumhoz a fővárosban, így harmonikus működés időszaka következett.

1995 komoly tanulási időszak volt nemcsak a megválasztott kisebbségi képviselők, hanem a Főpolgármesteri Hivatal ügyintézői, tisztségviselői számára is. Meg kellett tanulni a kisebbségi önkormányzatiság és a működés szabályait, ki kellett alakítani a sokszor hiányos jogszabály okozta gyakorlati megoldásokat, meg kellett tanulni pályázatokat írni. Szerencsénkre mindig fordulhattunk segítségért a Hivatalhoz, s itt emelem ki a pénzügyekkel foglalkozó munkatársaink szakmai hozzáértését, akik nélkül nem sikerült volna mozgalmas működésünket pénzügyileg is megfelelően intézni. Köszönet valamennyiüknek, hogy átsegítettek a nehézségeken, s teszik ezt mind a mai napig. Úgyszintén köszönjük a Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottság, valamint a Kulturális Bizottság pályázati támogatásait.

Testületünk évi 10-12 testületi ülést tartott, hogy minden hivatali és közösségi elvárásnak eleget tegyünk. Elsőként beiratkoztunk egy számítógép-kezelői tanfolyamra 1996-ban, hogy a munkánkat megkönnyítsük. Meg kellett oldani a székhely és egyéb vagyoni juttatások kérdését is. 1995-97 tavaszáig egy kis irodában működöttünk az I. ker. Donáti u. 7/a szám alatt. 1997 májusában sikerült elfoglalnunk a Fővárosi Közgyűlés határozata alapján az V. ker. Akadémia u. 1. II. em. 264. szám alatti helyiségcsoportot, ahol a 3. ciklusban is folytathattuk működésünket a IV. em. 426. szám alatt. A Fővárosi Közgyűlés biztosította a pénzt a székhely megfelelő berendezésére és felszerelésére. Köszönet érte!

Már az első ciklusban beindítottuk az örmény nyelv-tanfolyamot közösen az országos testülettel a Szent István Általános Iskolában, amely heti 2 alkalommal tartotta oktatását. Jelen ciklusban ugyancsak folyik a nyelvoktatás vasárnapi iskola jelleggel, ismét közösen az országos testülettel, a FÖÖ székhelyén.

Az örmény kulturális identitásörzést, mint egyik legfontosabb tevékenységünket nyomban megkezdjük. 1995. április 22-én már nagyszabású megemlékezést szerveztünk az Örmény Genocídium (1915. április 24.) 80. évfordulója alkalmából az Örmény Katolikus Templomunkban, a Bp. XI. Orlay u. 6. szám alatt, közösen az Országos Örmény Önkormányzattal. Erre az alkalomra közös kiadványt adtunk ki *A többi néma csend... címmel*. A megemlékezésre közel 200 vendéget hívtunk meg, protokoll személyeket, valamint a közösség neves személyiségeit, és az örmény kisebbségi képviselőket. Azóta minden évben megrendezzük emlékműsorunkat, pl. 1997. április 26-án a Bazilikában nagyszabású emlékmise - kórossal - és fogadás zajlott le, amelyet a televízió is felvett. 2005. április 24-én a pesti Duna parton koszorúztuk meg az Örmény kőkeresztet, majd a Budai várban tartottunk a 90. évforduló alkalmából nagyszabású rendezvényt sok száz fő részvételével, melynek díszvendége és egyik szereplője a nemrég elhunyt **Agárdy Gábor - alias Gabriel Arkalian** - színművésznőnk volt, akinek édesapja a genocídium elől menekülve telepedett le hazánkban.

A fővárosi örmény elnöknek két alkalommal sikerült felszólalni a Fővárosi Közgyűlésben április 24-én, megemlékezve a genocídium áldozatairól és felkérve a képviselőket, segítsenek a genocídium magyarországi elítélését kieszközölni a magyar parlamenttől.

Eldöntöttük, hogy évente mely ünnepek lesznek a FÖKÖ világi és egyházi ünnepei, melyeket minden évben méltó módon megünnepeltünk. Így világi ünnepeink, megemlékezéseink: március 15. a magyar forradalom és szabadságharc ünnepe, melyben 1200 erdélyi örmény honvéd vett részt, köztük 70 tiszt. Április 24. a Genocídium emléknapja, melyben kb. 2, 5 millió örmény vesztette életét az ifjú török mozgalom következtében 1915-ben, Törökországban, valamint október 6. az Aradi Vértanúk emléknapja, amikor a 13 Aradi Vértanút, köztük Kiss Ernő altábornagyot és Lázár Vilmos ezredest kivégezték Aradon.

Köszönetet mondunk a Főpolgármester úrnak, hogy az első és a harmadik fővárosi örmény önkormányzati ciklusban minden évben biztosította számunkra ingyenesen a Főpolgármesteri Hivatal dísztermét, vagy az Új Városháza közgyűlési termét, ahol méltó módon ünnepelhettünk kiállítás és ünnepi műsor, majd fogadás keretében. Ezekben a rendezvényekben a neves örmény származásúak nemcsak hazánk-ból, de sokszor Erdélyből is részt vettek, mint például **Lászlóffy Aladár** Kossuth díjas költő, **Katona Tamás** történész és sokan mások az együtt emlékezés okán.

Egyházi ünnepeink megünnepelése fontos számunkra, hisz a magyar anyanyelvűvé vált történelmi örménység örmény katolikus hitéletében őrizte meg egyedül az ősi örmény nyelvet. Ezeket az egyházi ünnepeket ugyancsak minden évben a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat anyagi támogatásával ünnepeltük meg: **Világosító Szent Gergely búcsúnapja** - Pünkösöd után 4. szombat - részben Budapesten az Örmény Katolikus Templomban, részben Szamosújváron az erdélyi örmények apostoli kormányzósága színhelyén, ahol ilyenkor az erdélyi örmények a világ minden tájáról szülőföldjükre zarándokolnak és együtt ünnepelnek. Világosító Szent Gergely nevéhez fűződik az örmény nép keresztény hitre térítése 301-ben, amikor elsőként a világon államvallássá lett a kereszténység Örményországban. Ugyancsak

nagyszabású ünnepség keretében zajlanak az erdélyi **Erzsébetvárosi Nagyboldogasszony-napi** búcsúk és a **Gyergyószentmiklósi Kisasszony-napi** búcsú. Zarándokaink mindig és mindenhol jelen voltak.

Nagy súlyt fektettünk az egyetlen hazai örmény katolikus templomunk állagának megőrzésére és a csodálatos örmény múzeumunk gyűjteménye állagának és biztonságának megteremtésére, így a FÖKÖ elsőként támogatta még 1995-ben a riasztórendszer beszerelését és az állagmegóvó munkálatokat. Azóta is folyamatos a támogatásunk, de ugyanúgy az erdélyi örmény templomaink támogatása is (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Anna kápolna újjáépítése, Erzsébetváros stb.), mellyel szerényen ugyan, de hozzájárulunk megmentésükhöz. Ez mindannyiunk kötelessége.

Az örmény katolikus hitéletünk egyik jelentős segítője az örmény katolikus Mechitarista Rend Bécsi Kolostora. 2003 tavaszán, a 3. ciklus kezdetén két alkalommal vitte el a Fővárosi Örmény Önkormányzat a saját és a kerületek képviselőit, a közösség tagjait Bécsbe egy virágvasárnapi zarándokút keretében.

A testület fontos feladatának tekintette és tekinti ma is a főváros lakossága minél szélesebb rétegének bevonását kulturális tevékenységünkbe, amelynek legnagyobb tömegeket megmozgató területe a kiállítások szervezése az örmény kultúra megismertetése céljából. Az első ciklusban külön helyiségcsoport állt rendelkezésünkre a székhelyünkön, melyet kiállító teremként hasznosítottunk, ezáltal rendszeresen jelentkeztünk kiállításokkal, így pl. a Szemelvények az erdélyi örmények életéből, családi archívumok alapján című kiállításunk egész sorozatot jelentett az állandóan bővülő anyaga bemutatásával. Rendszeresen megrendeztük az 1848-49-es forradalom és szabadságharc dokumentumai kiállítását, vagy a fiatal örmény képző- és iparművészek tárlatát, különböző fotókiállításokat. 1995-től kb. 60 kiállítást szerveztünk itthon és külföldön: nemcsak a főváros különböző kerületeiben (I., II., V., VI., IX., XI., XII., XIII. és XIV. kerületekben), hanem vidéki városainkban (Dorog, Veszprém, Székesfehérvár, Budaörs, Szeged), erdélyi városokban (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Kolozsvár, Székelyudvarhely), valamint Jerevánban is. A kiállítások megnyitásokor minden alkalommal örmény kulturális műsort és szakmai előadást hallhattak az érdeklődők, a végén pedig örmény gasztronómiai kóstolóval zártuk az estet. Rendszerint 200 fő körüli érdeklődő kísérte figyelemmel kiállításaink megnyitóját. A tárlatok szakmai anyagát 1997-től az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület biztosította számunkra együttműködési megállapodás keretében, ezáltal valamennyi magas szakmai színvonalon kerülhetett megrendezésre. Kiállításaink többségét a televízió kisebbségi műsorai, illetve a Duna Tv is bemutatta a nagyközönségnek. Kiállításaink voltak a fentiekén túlmenően: Velünk élő kultúrák: Örmények, Örmény hírességeink, Örmény arcok, örmény szemek, az örmény genealógia képírásban. Örmény kódexművészet a XIII-XIV. században, Örményország képekben, szemelvények az örmény kultúrából, Örmény temetők, Az örmény népművészet, Örményekről nyomtatásban, az örmény írásbeliség évszázadai, Vákár Tibor: Ararát szimfónia, A Genocídium 90. évfordulója, Szabó László: fotóművész kiállításai: Iráni arcok, iraki városok, örmény emlékek, Armenia, Anatolia, Levante fotói, Az örmény népművészet, stb.

2005 kiemelkedő eseménye volt a **Vatikáni Könyvtár Örmény Kódexgyűjteményében** fiatal kutatónk által megtalált 10 db erdélyi, erzsébetvárosi eredetű örmény kódex felfedezése, amelyből 3 db-ot mikrofilmen megrendeltünk közösen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülettel, majd papírkép formájában bekötve 1-1 példányt az Országos Széchényi Könyvtárnak, a jereváni Matenadaran Kézirattárnak és az eredeti tulajdonos Erzsébetvárosi Örmény Katolikus Plébánia Könyvtárának adományoztunk. A kódexek feldolgozása folyamatban van, már tudományos előadások is hangzottak el belőlük a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Piliscsaba) szervezésében idén tavasszal zajlott Örmény diaszpórák a Kárpát-medencében című konferencián, amelynek megrendezését ugyancsak támogatta a FÖÖ.

A FÖÖ büszke arra, hogy számtalan kutatást támogatott 1995-től, amellyel a kb. 4000 éves örmény történelem és kultúra emlékeinek megmentéséhez tudott szerényen hozzájárulni. Így pl. 1996-ban az Antiochia Expedíció a FÖÖ támogatásával utazhatott a ma már világhírű *Major Balázs* régész, történész vezetésével Antiochiába az örmény várak felkutatására, feltérképezésére, vagy *Zsigmond Benedek* armenológus kutatásai Örményországban és Erdélyben az örmény liturgia, az örmény egyházi énekek tárgyában, továbbá a *Schütz Ödön* armenológus hagyatéki könyvtárának katalogizálása ügyében.

1996. március 17-én beindítottuk a **Fővárosi Örmény Klubot**, hogy az örmény gyökerű közösség számára kulturális programokat kínáljunk és egyúttal a közösséget összekovácsoljuk. Minden hónap harmadik csütörtökén du. 17 órától zajlik azóta is rendszeresen a klubfoglalkozás, 1996. júliusától a Magyarok Háza V. ker. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zeneteremben, „*Hívotton és hívatlanul mindenkit szeretettel várunk*” jelszóval. Sohasem maradt még el klubdelután, oly nagy az érdeklődés utána (90-150 fő alkalmanként). Minden alkalommal valamilyen történelmi, művészettörténeti, egyháztörténeti előadás, irodal-

mi és zenei összeállítás, híres örmény gyökerű művészek, tudósok, politikusok stb. bemutatása történik, valamint szerény fogadással egybekötött beszélgetés, programajánlók ismertetése, a közösséget érintő és érdeklő kérdések megtárgyalása. Így a klubunk vendége volt már *Lászlóffy Aladár* író, *Murádin Jenő* művészettörténész, *Kányádi Sándor* költő, *Bánffy György* színművész, *Moldován Stefánia* operaénekes, *Bacsó Zoltán* rajzfilmoperatőr, *Novák Ferenc* koreográfus, *Jankovics Marcell* animációs filmrendező, *Gyulai Líviusz* és *Gross Arnold* grafikusművészek, *Kobzos Kiss Tamás* lantművész, *Dr. Puskás Attila* örmény katolikus vikárius és még sokan mások.

Megrendeztük az első örmény filmhetet Budapesten 1996-ban, nagy érdeklődés mellett az Örökmozgó Filmszínházban. A filmbemutatókat a Fővárosi Örmény Klubban és a Fővárosi Örmény Önkormányzat kis klubjában azóta is folytatjuk, újabb filmeket beszerezve Örményországból is. A Duna televízió Minoritates Mundi sorozat örményekkel foglalkozó első filmje 1996-ban a FÖKÖ nagyösszegű támogatásával készülhetett el.

1997 márciusában elindítottuk az *Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek* ingyenes információs és kulturális havilapunkat, kezdetben 200 példányban. Jelenleg 1800 példányban jelenik meg átlagosan 50 oldal terjedelemben, fekete-fehér kivitelben, gazdag képanyaggal. Évente 200 példányban megjelenik az Évkönyvünk is. Úgy a periodikát, mint az évkönyveket a nagy közgyűjteményeknek, egyetemi könyvtáraknak is eljuttatjuk, kutatási anyagot szolgáltatva az örmény kultúra és történelem iránt érdeklődők számára.

A havilap kiadója 1997 nyarától az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, de fő támogatója továbbra is a FÖÖ. A lap címlista alapján kerül el postai úton olvasóihoz, köztük kb. 550 db Erdélyben kerül szétküldésre. A lap nagy népszerűségnek örvend, hiszen az egyetlen hazai örmény havilap, amely nemcsak az örmény kultúrát mutatja be olvasóinak, hanem programajánlókat és beszámolókat közöl az örmény rendezvényekről hazai és erdélyi szinten egyaránt. Beszámol a fővárosi és a kerületi örmény önkormányzatok tevékenységéről, a kisebbségeket érintő kisebbségpolitikai kérdésekről is.

Számtalan könyv kiadását támogattuk az eltelt időszakban s a támogatás ténye a könyvekben is feltűntetésre került. Kiadtuk magyarul, majd örmény és angol nyelven *Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei*, valamint *Kedves Gyula: Czetz János a szabadságharc legfiatalabb tábornoaka* című köteteket, támogattuk Szongott Kristóf: Szamosújvár szabad királyi város monográfiája, 4 kötetes munkájának kiadását. Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája könyv reprint kiadását, geneológiai, történelmi, képzőművészeti könyveket, fotóalbumot (magyar és angol nyelven) és emléknaptárt a genocídium 90. évfordulójára (magyar, örmény és angol nyelven *Lászlóffy Aladár* verseivel, *Szabó László* fotóival), *Vahram Martirosyan: Pilinszky János* versei és esszéi című kötetének örmény kiadását. Összesen megközelítőleg 22-25 könyv és kiadvány megjelenéséhez nyújtottunk segítséget.

Több nemzetközi konferencián vettünk részt előadásokkal, valamint anyagilag is támogattuk megrendezésüket: pl. a Máramarosi Hollósy Napok Hollósy Simon festőművész emlékére, a szatmárnémeti Jakabffy Napok, Jakabffy Elemér első magyar kisebbségpolitikus emlékére, amelyeken az elnökünk tartott előadásokat.

Minden lehetőséget megragadtunk a fővárosi önkormányzatunk létrejötte óta, hogy a hazai s ezen belül a fővárosi örmény kisebbség érdekeinek képviselőjét minél szélesebb körben ellássuk, az örmény kultúra megismerését előmozdítsuk. Ezért számtalan fórumon felszólaltunk (írott és sugárzó médiumok, a Fővárosi Közigazgatási Hivatal, a Főpolgármesteri Hivatal által szervezett konferenciák stb.), a Kisebbségi Nap és a Nemzetközi Könyvfesztivál keretében rendszeresen kiállításokat szerveztünk.

2005-ben módunk nyílt arra, hogy Örményországgal hivatalosan felvegyük a kapcsolatot és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében 28 képviselő látogathasson el az óhazába, így a fővárosi testület tagjai is. A kulturális miniszterrel, a jelentős kulturális intézmények, civil szervezet vezetőivel felvettük a kapcsolatot az együttműködés érdekében. Jerevánban kiállításokat, kulturális műsort rendeztünk, hogy bemutassuk a hazai örménység kulturális identitásörzését. Kb. 150 db könyvet vittünk adományba a nagy nemzeti gyűjteményeknek, melyeken keresztül bemutattuk a hazai történelmi örménység kulturális identitásörzését, nagy sikerrel. Ezen alkalommal sikerült csodálatos örmény népviseleti ruhákat és babákat, népi hangszereket is beszerezni, amellyel gazdagítottuk kiállítási anyagunkat.

Azt hiszem, szerénytelenség nélkül állíthatjuk, elégedettek lehetünk az elmúlt évek felsorolt, de egyáltalán nem teljes tevékenységével. Jó ügyet szolgált a kapott állami és fővárosi juttatás, azt hiszem, marandandót hagyunk magunk után nemcsak az örménység, de a többségi társadalom számára is. Köszönöm, hogy meghallgattak.

(A Fővárosi Örmény Önkormányzat elnökének beszéde elhangzott)

2006. június 20-án Budapesten az Új városháza közgyűlési termében)

* * *

„A fejlődés motorja a szenvedés.”

* * *

Százhuszonöt éve született Bartók Béla

Köztvélyesi Oszkár

Bartók és Budapest

Százhuszonöt éve, 1881. március 25-én Torontál vármegyében, Nagyszentmiklóson született Bartók Béla. Édesanyja Voit Paula, tanítónőként dolgozott, jól zongorázott. Édesapja, id. Bartók Béla iskolaigazgató volt egy gazdasági iskolában, egyidejűleg az általa alapított Zeneegyesület zenekarát is irányította. Az ötéves Bartók kérésére első zongoraóráit édesanyjától kapta.

Pozsonyba költöztek 1888-ban, édesapja halála után, s a Kórház u. 3-ban laktak. Itt Erkel László - nagy nemzeti operáink alkotója, Erkel Ferenc fia - zongorázni tanította. Megismerkedett a pozsonyi születésű Dohnányi Ernővel. A négy évvel idősebb Dohnányi biztatására 1899-ben édesanyjával a pesti Zeneakadémián jelentkezett Thomán István zongoraművésznél, aki a meghallgatás után a 2. osztályba vette rögtön fel, de kompozícióit megnézve Koessler Jánoshoz zeneszerzésre is ajánlotta. A régi Zeneakadémia az Andrássy út (régen Sugár út) és a Vörösmarty utca sarkán, pontosabban a Vörösmarty utca 35-ben volt, mindmáig kitűnő koncertek hallhatók hangversenytermében.

Thomán István - mint Liszt növendék - liszti metódus szerint tanította Bartókot, aki a Zeneakadémián 1900-ban tartott első hangversenyén Beethoven c-moll zongoraversenyének I. tételét adta elő. Ha ideje engedte - például nyári szünetekben - járta Magyarország és Európa jelentős városait. Gyakran lakott kvartélyokban (népszállásokban), ismerősöknél, rokonoknál, édesanyjánál és a Teréz körúton. Zeneakadémiai tanulmányait 1903-ban fejezte be.

1902-ben megismeri Gruberné Sándor Emmát, és szalonjában neves művészekkel találkozik. Itt köt barátságot Kodály Zoltánnal, Sándor Emma későbbi férjével. A művelt, nagy zenei tudású asszony sok okos tanáccsal látta el a nálánál jóval fiatalabb zenészeket. A két barát célja „a magyar zene megteremtése” lett. A gyakran osztrák, német mesterek által tanított idegen zene helyett, gyökerében magyar zenét kívántak meghonosítani. A gyökerében magyar zene a parasztzene, a népdal - vallották -, és hatalmas lendülettel fogtak a népdalok gyűjtéséhez. Például a *Hús magyar népdal* című kötetben 10 dal Bartók, 10 Kodály gyűjtéséből, földolgozásából jelent meg.

Bartók első nagyszabású műve az 1904. január 13-án bemutatott *Kossuth-szimfónia* volt, a kor jelentős karmestere, Richter János vezényletével. *Kacsóh Pongrácz* szép, elismerő cikkben írt Bartók tehetségéről.

Thomán nyugdíjba vonulása után, 1907. május 15-től Bartók az új Országos Magyar Liszt Ferenc Zeneakadémia tanára, zongora és zeneszerzés szakon tanított. A szép hegedűművésznőnek, Geyer Stefinek ajánlotta kéttételes Hegedűversenyét. 1909-ben feleségül veszi tanítványát Zeigler Mártát. Egy év múltán megszületik a „Kis Béla”, Bartók első fia. Rákoskeresztúron a XVII. kerületben (1911-1919) első otthonuk Rákoshegyen, a Jókai utca 3-ban volt, a második a Teréz utca 28-ban, a harmadik a Hunyadi utca 50-ben lett.

Az I. szvitjét Hubay Jenő hegedűművész vezényelte 1909. március 1-jén, a Filharmóniai Társaság élén. Ebben az időben született az általánosan ismert Allegro barbaro is. A három színpadi művét itt kezdte komponálni: A kékszakállú herceg vára című egyfelvonásos, kétszemélyes operáját, és A fából faragott királyfi táncjátékát itt fejezte be. Mindkét mű *Balázs Béla* szövegére készült. A csodálatos mandarin komponálását is itt kezdte el. Három színpadi műve bemutatásának időrendi sorrendje: 1917-ben A fából faragott királyfi, 1918-ban A kékszakállú herceg vára bemutatója volt. Mindkettőt *Egisto Tango* olasz karmester dirigálta. A kékszakállút *Kálmán Oszkár*, Juditot *Haselbach Olga* énekelte. Jellemző, hogy a kedvezőtlen fogadtatás, gáncoskodások következményeképp A csodálatos mandarinnak sikeres színpadi előadása csak 1955-56-ban volt. E pantomimet *Lengyel Menyhért* szövegére komponálta.

Rákoskeresztúr termékeny időszak volt Bartók életében. A Tanácsköztársaság ideje alatt a zenei direktórium tagja lett, ugyancsak szép reményeket táplált e direktóriumban *Reinitz Béla*, *Kodály Zoltán* és *Dohnányi Ernő* is. Jóhiszemű vállalásuk a Tanácsköztársaság bukása után sok kellemetlen következménnyel járt.

A XVII. kerületi otthonaik után Budára, a II. kerületbe költöztek. Először a II. kerület Gyopár utca 2-ben - a ház a háborúban rommá lett -, majd a Szilágyi Dezső tér 4. félemelet 2-ben laktak (1922 májusától 1928 januárjáig). 1923-ban elvált Zeigler Mártától: piarista tanítványát, *Pásztory Dittát* vette feleségül és egy év múltán megszületett Péter, Bartók második fia. Jelentős esemény volt számára Pest és Buda egyesítésének 50. évfordulója. Budapest Székesfőváros Tanácsa felkérésére az 1923. november 19-én elhangzó három mű Dohnányi: Ünnepi nyitánya, Kodály: Psalmus Hungaricus, és Bartók: Táncszvit zenekarra volt. Mindhárom Dohnányi Ernő vezényelte a Filharmóniai Társaság élén.

1928 és 1932 között a II. kerület Kavics utca 10-ben egy kertes villa lett a Bartók család otthona. Itt komponálta a II. zongoraversenyét, 1930-ban. 50 évesen, 1931-ben a francia becsületrenddel és a magyar Corvin koszorúval tüntették ki. Ezután a II. kerület Csalán utca 29-ben lévő kertes, szecessziós villába költöztek. Ez volt utolsó budapesti otthonuk. Ma emlékház, melynek kertjében *Varga Imre* Bartókról készült egészalakos szobra várja a látogatókat.

1934-től saját kérésére fölmentik Zeneakadémiai munkája alól és a Magyar Tudományos Akadémia tagja lesz. Liszt Ferenc magyarságát hangsúlyozza, népzenei rendszerező, tudományos munkát folytat. Utolsó magyarországi hangversenyének végén (Búcsúhangverseny) az Elindultam szép hazámból... népdalt játszotta. Hallgatói ebből tudták, hogy Bartókék emigrálnak, többen sírtak is a közönség soraiban. A hangversenyt 1940. október 8-án *Ferencsik János* dirigálta.

1940. október 12-én elhagyták Magyarországot. Amerikában koncerteztek, sok jelentős barátot szereztek, például *Yehudi Menuhint*, *Szigeti Józsefet*, *Kusszevickijt* stb. Megrendelésre hatalmas műveket komponált. Itt született meg az öt részes Concerto és a III. Zongoraverseny.

A beteges Bartók egészségi állapota folyamatosan romlott. 1945-ben tüdőgyulladást kapott, de gyöngeszervezetét végül a leukémia emésztette föl. New Yorkban, 1945. szeptember 26-án hunyt el. A háború után több létesítményt neveztek el róla: Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola, Bartók Archivum a várban (Táncsics utca 7.), utcákat a VIII. és a XIX. kerületben, utakat a XI, XV., XVIII. és XXII. kerületben. A Bartók Vonósnégyes, Bartók kórusok is viselték nevét. Hosszú évekig jómagam is a Budapesti Bartók Kórus énekese, másodkarnagya voltam.

Bartók - bár szándékában volt - soha nem térhetett vissza szeretett hazájába. Földi maradványait 1988-ban hazahozták és július 7-én hatalmas gyászoló tömeg kíséretével a Farkasréti temetőben örök nyugalomra helyezték - szelleme és művészete azonban ma is köztünk él.

(Megjelent a *Városunk. Budapesti Honismereti Híradó*
- IX. évfolyam 2., 2006. áprilisi számában)

* * *

Kiállítás meghívó

2006. szeptember 4-én (hétfő) du. 17 órakor nyílik meg az *Örményország képekben, szemelvények az örmény kultúrából* című kiállítás a Kájoni János Ferences Házban (1025 Budapest, Szilfa u. 10. szám alatt, a Pasaréti templom mögött). A kiállítást megnyitja: dr. **Issekutz Sarolta** elnök. Közreműködik: **Szabó Anikó** és **Flórián Antal** színművészek, valamint **Kátainé Szilvay Ingrid** énekművész. A megnyitót örmény kóstoló és könyvvásár követi.

Mindenkit szeretettel vár a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

A tárlat az alábbi időpontokban látogatható: szeptember 5-én és 6-án 18-20 óráig, 7-én, 8-án, 11-én, 12-én, 14-én és 15-én 16-18 óráig, valamint 10-én vasárnap előzetes egyeztetés szerint.

* * *

Erzsébetváros igazi kincsesbánya számomra

Kovács Bálinttal, az erdélyi örmények magyarországi kutatójával Ozsváth Judit beszélget 2. rész

Ozsváth: - Mint mondtad, Erdélyben legjobban az erzsébetvárosi örmény könyvtárat ismered, milyen értékekre bukkantál ott?

Kovács: - Igen, legtöbbit az erzsébetvárosi örmény könyvtárban kutattam, de vizsgálgódtam a gyulafehérvári érseki levéltárban, újabban pedig a szamosújvári örmény plébániai hagyatéokban is. Erzsébetváros igazi kincsesbánya számomra. Az ottani örmény katolikus templom sekrestyéje fölött található könyvtár

közel 2000 kötetet számlál. Nagyon féltett és gondosan őrzött hagyatékról van szó. Található néhány 16. századi antikva, aztán pedig nagyon sok régi nyomtatvány (a 17-18. századból) és ezekhez képest kevés 19. századi kötet is. A kötetek jelentős része általában nagyszombati, budapesti, kolozsvári kiadású. Kuriózumnak, a Kárpát-medencei könyvkultúrában unikális értékűnek számítanak az örmény nyelvű könyvek, amelyek Konstantinápolyból, Rómából, de elsősorban Velencéből, Szent Lázár szigetéről, a mechitarista rend központjából származnak. A mechitaristák Szent Benedek reguláját követő örmény szerzetesek, rendjüket a 18. század elején alapította Mechtár apát.

Erdélyben, Erzsébetvárosban létesült a 18. században mechitarista rendház. A külföldi könyveket feltételezhetően tanulmányútjaikról hozták haza az egyes plébánosok. Nem csak teológiai témájú kiadványokat találunk az erzsébetvárosi könyvtárban, hanem - például - orvosi könyveket is. Bizonyos dr. Wolfnak a hagyatéka is bekerült a könyvtárba, ezek között a kötetek között a háborús sebészeti kézikönyv éppúgy megtalálható, mint a 17. századi herbárium. A magyar nyelvűek között találunk Pázmány-köteteket is, persze nem első kiadásokból. Ezek mellett a világi tudományosság területéről (jogtudomány, nyelvtudomány, matematika stb.) is találunk könyveket az erzsébetvárosi hagyatékból. A teológiai kiadványok főleg latin nyelvűek. A magyar könyvek száma pár százra tehető, aztán vannak német nyelvű kötetek (elsősorban teológiai és - mint említettem - orvosi témájúak), van vagy 300 olasz nyelvű könyv (ezek között 16. századi Szent Ágoston-kötetek is!), van egy egészen kicsi francia nyelvű állomány és úgy 200 körüli örmény nyelven írt könyv, elsősorban teológiai írások. A legtöbb örmény könyv 18. századi kiadású, de vannak 17. századiak is. A közel 2000 kötet hat könyvszekrényben található. A feldolgozás során nagyon fontos azt elemezni, hogy valójában kik és milyen célból használták a könyvtárat. Mindig is plébániai könyvtár volt, tehát nem közkönyvtár, kölcsönzési katalógust nem találtunk. Elsősorban az itt szolgált plébánosok és egyes értelmiségiek hagyatéka került a könyvtárba. A kötetek származásának megállapítása komoly filológiai munkát igényel. Több helyen ugyanis a későbbi tulajdonos tintával áthúzta az előző nevét, s ezt sok esetben nehéz elolvasni. A kulturális kapcsolatok vizsgálata során nem lényegtelen meg tudni ezeknek a könyveknek a származási helyét és „útját” a különböző tulajdonosok között. Ebből nem csak azt tudjuk meg, hogy milyen kapcsolatuk volt egymással az embereknek, hanem azt is, hogy merre jártak az örmények. Több esetben találtunk Halléban, Lipcsében vagy Amsterdamban kiadott köteteket - ezekből nyilvánvaló, hogy az örmények kereskedői útjaik során gazdagították a plébániai könyvtárat.

Mint mondtam, a könyvtárról eddig semmilyen leírás vagy katalógus nem került elő. Ávedik Lukács a 19. század végén megjelent monográfiájában egy bekezdést szentel a könyvtárnak, ebben épp csak megemlíti, hogy milyen jellegű könyvek találhatóak a könyvtárban, de semmi bővebbet nem árul el róla. Fontos feladatnak tekintem tehát a kötetek pontos számbavételét, címléírását, mert ezáltal a kötetek el-kallódásától menthetjük meg a könyvtárat.

Ozsváth: - Beszélne kicsit bővebben az ott talált kéziratokról?

Kovács: - Egy ilyen jellegű plébániai hagyatékot, mint az erzsébetvárosi, levéltári és könyvtári részre lehet szétválasztani. A könyvtári részhez is tartoznak kéziratok, amelyek irodalmi, vagy bármilyen teológiai témáról szólnak, ezek kézzel írott, bekötött könyvek. Erzsébetvárosban elsősorban teológiai jegyzetek vannak, illetve található kéziratok örmény szótár is. A dogmatikai, erkölcsstani, egyháztani latin nyelvű kéziratokat elsősorban az egyes plébánosok készítették, teológiai tanulmányaik során. A levéltári részben a plébánia ügymenetét találjuk 1801-től a 20. század első feléig, évenkénti csoportosításba rendezve. A 18. századból három, igen érdekes tartalmú iratsomó maradt fenn. Ezekben olvasható például annak leírása is, miként akarták kiűzni a ferenceseket az örmények. A ferencesek ugyanis Erzsébetvárosban is meg akartak telepedni a 18. század első évtizedeiben, de a város nem engedte be őket. A város ekkor örmény vezetésű volt, tehát nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy az örmények tiltakoztak ellenük. A ferences szerzetesek olyan helyen szerettek volna megtelepedni, ahol az összekoldult elemőzsiájukat biztonságosan el tudják helyezni. Valószínűleg azért nem egyeztek bele letelepedésükbe az örmények, mert a mechitaristákat várták. A Propaganda Fide levéltárában található missziós jelentések tanúsítják, hogy az erdélyi ferencesek rendszeresen jelentették, évente hány embert térítettek meg az egyes településeken. Szamosújvárról is van ilyen jelentés, Erzsébetváros azonban soha nem említődik bennük.

A 18. századból viszont van még egy értékes protokollum-könyv: Erzsébetvárosnak, mint szabad királyi városnak a jogkönyve. Az örmények betelepítése idején még Ebesfalva volt a település neve, aztán megvásárolták az Apafy-uradalmat, és gyakorlatilag ők lettek az urai a településnek. Az Ebesfalva nevet aztán Erzsébetvárosra változtatták, s a bécsi-udvar különböző kiváltságokkal ruházta fel a települést. A 18. századból fennmaradt jogkönyv, a város különböző jogi ügyleteit, pereit, privilégiumait, költségvetését tar-

talmazza. Megtalálhatók benne a város esküszövegei is. Esküt a polgárjogot nyerteknek, vagy a városi tanácsba jutottaknak kellett tenniük. A 18. század végén már magyarul tették le az esküket, így ezek a bejegyzések mindenki számára érthetőek. A teljes protokollum különben örmény, illetve magyar nyelven íródott, itt-ott kisebb latin betoldásokkal.

Ozsváth: - Milyen más kincsekre bukkantál?

Kovács: - Érdekesszámba mennek talán a talált ereklyék is. Ezek egy másik érdekes területre, az örmények szentkultuszához vezetnek el bennünket. Az erzsébetvárosi templom egyik emeleti termében találtam egy porosodó tabernákulumot néhány ereklyével és az azokat hitelesítő, a 18. század folyamán és a 19. században Rómában kiállított iratokkal. Az ereklyék adása-vétele mindennapos dolognak számított abban az időben, a rendelkezésre álló pénz függvényében lehetett különféle szentek ereklyéjéhez jutni, ezeket aztán Róma hitelesítette. Úgy gondolom, hogy az örmények ezeknek az ereklyéknek a beszerzésével is reprezentálni akarták a saját kultúrájukat, gazdagságukat. Gyergyószentmiklóson és Szamosújváron is elég sok ereklyéről találtam adatokat, de Erzsébetvárosban a legtöbbet (több mint ötvenet), s ez mindenképpen egy gazdag egyházközség életéről tanúskodik. A feljegyzésekben örmény szentek is megjelennek, *Világosító Szent Gergely ereklyéje* például többször is feltűnik. Aztán van „12 apostol” bejegyzés is, és ott van *Páduai Szent Antal ereklyéje* - nem csak feljegyezve, hanem ténylegesen is. Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós és Szamosújvár esetében szépen kirajzolódik Szent István első vértanú kultusza is. Szintén érdekes dolognak tartom az erdélyi örmények Mária-tiszteletét. Az örményeknél Mária tisztelete dogmatikailag nincs úgy meghatározva, mint a katolikus vallásban, a Mária-tisztelet hangsúlyos volta főleg a szenthagyomány alapján jelenik meg. Abból viszont, hogy az örményeknél is komoly kultusza van Jézus Krisztus anyjának, egyfajta kulturális közeledésre is lehetőséget adott. A Kárpát-medencei társadalomba való kerülésük után, hungarus-tudatuk kialakulásában azt gondolom mindenképpen szerepe volt a Mária-tiszteletnek. Vizsgáltam még a különböző plébániai társaságok patrocíniumait, illetve azt, hogy mikor lehetett teljes búcsút nyerni az év során. Érdekes módon ezek között a napok között mindig szerepelt Mária-ünnep is, és mindegyik plébánián neveztek el valamilyen társaságot Máriáról. Szűz Mária mennybeviteléről például Gyergyószentmiklóson, Erzsébetvárosban, Csíkszépvízen és Szamosújváron is neveztek el kongregációt.

Ozsváth: - Minek tulajdonítod az örmény plébániai könyvtárak gazdagságát?

Kovács: - Volt pénzük az állomány bővítésére, ugyanakkor pedig reprezentálni tudták műveltségüket, kultúrájukat, ez azonosságtudatuk megőrzéséhez is hozzájárult. Az örmény kereskedők járták a világot, sok örmény lelkész járt kinn továbbtanulni, az ott vásárolt könyveket hazahozták magukkal. Ez az állomány aztán egyik-másik polgár hagyatékával is gyarapodott. Trianon után, majd a Ceausescu-időben ezekről a könyvtárakról igyekeztek hallgatni a plébánosok. Az 1970-es években egyszer kimutatást kellett készíteni a plébániai könyvtárakról. Erzsébetvárosban ekkor számba vették az állományt, de a legértékesebb könyveket kihagyták a leltárból. Így aztán az, amiről az állami szervek tudtak, tulajdonképpen csak „gyök alatt az örmény könyvtár”... Ez a kérdés nem nagyon érdekelte Bukarestet sem.

Megjegyzem viszont, hogy az 1930-as években egy bizonyos *Frederic Macler*, francia armenológus körutazást tett Erdélyben, útja után pedig publikált egy francia nyelvű cikket. Végigjárta az erdélyi plébániákat és az erdélyi örmény kéziratokról készített pár soros leírást, rövid egyháztörténeti áttekintést adott az erdélyi örményekről. Ez a kutató már kellett ismerje a vatikáni örmény kódexek katalógusát, amelyet *Eugenio Tisserant* a vatikáni könyvtár bíboros prefektusa adott ki 1927-ben. Mégis, néhány évvel ennek megjelentése után, saját beszámolója írásakor Macler egy szóval sem utalt a Vatikánban található erdélyi örmény kéziratokra.

Ozsváth: - Említetted az erzsébetvárosi könyvtár-rendezési munkátokat. Beszélj erről részletesebben, hogyan áll most ez a munka?

- **Kovács:** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem néhány hallgatójával vágunk bele a munkába, utazási és itteni ellátási költségeinkhez a hallgatói önkormányzattól pályáztunk pénzt. Ösztöndíjas doktorandusként én alapvető kötelességemnek tartom ezt a munkát.

Egy évben több alkalommal jöttünk/ jövünk. A könyvtár állományának számbavétele, a kötetek címlapjának leírása már megvan, ezek alapján most egy szakszerű és teljes könyvtárkatalógus készül. Az Országos Széchényi Könyvtár, a kárpát-medencei hungarikumok és nemzeti értékek őrzője, gondozója ígéretet tett arra, hogy saját kiadásában megjelenteti ezt a könyvtár-katalógust.

Erzsébetváros esetében nem volt szükség nagy rendezésre, mert a szekrényekben nyelvek és nagyjából idő szerint elkülönítve találtuk a könyveket. Szamosújvár esetében szeretnénk alakítani kicsit az elrende-

zésen, különvenni a régi nyomtatványokat, és külön az újabb, 19-20. századi állományt. Erzsébetváros esetében a kéziratos levéltári anyag rendezése volt a problematikusabb. 10-15 folyóméternyi ilyen irat van, ami egy nagyobb levéltár esetében nem számít soknak, de egy ilyen kis plébániai levéltárnál óriási anyag. Ezeket az iratokat rendezni, majd számba kellett venni. Erzsébetvárosban főleg egyházi anyag van, s mindössze egy-két kötet a szabad királyi város levéltárának anyagából. Hogy a többi ilyen jellegű irat hol lehet, még nem sikerült kideríteni. Szamosújvár esetében az egyházi mellett terjedelmes polgári iratanyag is van.

Ozsváth: - Milyen a kapcsolatod az erdélyi kutatókkal?

Kovács: - Múlt évben konferenciát rendeztünk az egyetemünkön, amelyre Erdélyből is hívtunk előadókat: *Pál Judit* egyetemi tanárt a Babes-Bolyai Tudományegyetem Történelem Karáról és *Puskás Attila* gyógyszermentiklói örmény vikáriust. Ekkor kezdődött együttműködésünk, s mindkét oldalról bízunk a folytatásban. A kolozsvári egyetem vezetősége később két erdélyi hallgatót küldött a kutatócsoportunkba. Aztán most én jöttem el ide előadást tartani a kutatási eredményeimről. Áprilisban újra konferenciát szervezünk a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, ezen Pál Juditon kívül a velünk kutató erdélyi diákok is előadást tartanak majd. Erdélyi értékekről van szó, így elsősorban az erdélyieknek feladata ezekkel foglalkozni. Én nem vagyok erdélyi, mégis külön ajándéknak tekintem, hogy betekintést nyerhettem ebbe a kincseshányába. Nagyon szeretném, ha az itteni kollégákkal jó munkakapcsolatunk alakulna ki, és sokáig tudnánk eredményesen együtt dolgozni. Közös kultúrkincsről van szó, amelynek megmentése közös kötelességünk.

(Megjelent a *Keresztény szó* 2006. áprilisi számában)

* * *

Részletek Narekaci Szent Gergely imájából

„...Könyörgünk Hozzád egész lelkünkéből...”

„... És ez a tűz égesse ki belőlünk vétkeink minden nyomát, úgy, amint *Izaiás* prófétával történt, angyal nyújtott égő és eleven szénparazsat neki, hogy általa nyilvánuljon meg a Te kegyességed, miként isteni Fia által megnyilvánult az Atya jósága, aki beengedte az atyai örökségbe a tékozló fiút, és aki megígérte a tisztátalanoknak az igazak boldogságát a mennyek országában...”

Egy ószövetségi meg egy újszövetségi jelkép egymással párhuzamban! Izaiás ajkát izzó parázzsal tisztítja meg az angyal, nekünk is meg kell hát tisztulnunk, a Szentlélek megújító, jelképes tüze által vétkeinkből. A tékozló fiút befogadta az atyja, miként minket is bűnbánatunk után befogad Isten a mennyek országába.

Dr. Sasvári László

* * *

Bálintné Kovács Júlia

Adatok a magyarláposi örménymagyarokról

2. rész

Novák Tódor, gr. Eszterházy János jószágigazgatója kieszközölte, hogy egy pap állandóan Magyarláposon lakjék, ő maga hozta a faluba és látta el minden szükséges dologgal *P. Gyepesi Didachust* 1782-ben, aki meg is kezdte az anyakönyv vezetését. 1795-ben *P. Domokos Leo* lelkészkedése alatt már külön helyiséget - egy szobát - kaptak a katonai számvevő hivatalban, melyet a közimák elvégzésére szántak. Novák Tódor állandó kapcsolatban volt Szamosújvárral, örmény hittestvéreivel s talán örménysége hangsúlyozása miatt is kijárta, hogy ezt a szobát a közös imák színhelyét főtiszteendő *Korbuly Kelemen* szamosújvári esperes áldja meg, s ebben a helyiségben szolgáltak 1813-ig.

A krónikaíró a *História Domusban* az első kötet 7. lapján így fogalmaz: „*A magyarláposi róm. kat. egyháznak is, mely a reformáció előtt virágzott, s aztán hosszú idő folyamán mint egy földalatti folyó, mint földbe rejtett mag, semmi életjelt nem adott külsőleg önmagáról, midőn újra felébredt, elkerülhetetlenül szüksége volt jó emberekre, kik haladása elöl az akadályokat eltávolítsák, őt előre segítsék(...)* Ezek a jó emberek az itt levő kevés katolikus hívek voltak, az éltető és áldásos nap volt az ő vallásos buzgósá-

guk, az ő ragyogó keresztény hitük." Ezek a ragyogó keresztények pedig zömmel örmények, örménymagyarok voltak.

Alma nem esik messze a fájától - tartja a közmondás. *Novák Márton* - a korábban említett Tódor fia - pénzt és energiát nem kímélve, ha lehet még elszántabban munkálkodott azon, hogy szülőhelyén, a festői Magyarláposon igazi Istenháza álljon. Ismét a História Domusból idézek. „*Sok epedő várakozás, az istentiszteletek helyének sok változása után Tek. Novák Tódornak a fia, Novák Márton, szintén gr. Eszterházy János gazdatisztje, édesapja testvérének, Novák Kristófnak özvegyével, Balta Júliával legnemesebb áldozatkészségből építtetett a piactéren - most a Moldován Gergely kereskedő tulajdonát képező helyen (...) fából egy kis templomot, melyet Végh József helybeli plébános püspöki engedély mellett 1813-ban Advent első vasárnapján a Nepomuki Szent János tiszteletére benedikált, megáldott.*”

A templomot *Voith Jakab* kereskedő minden szükséges tárgyakkal, egyházi edényekkel, ruhákkal szépen ellátta. Volt benne oltár Nepomuki Szent Jánost ábrázoló szentképpel, oltárkö, ereklyék, fából készült szószék, rézből való keresztelőkút, négy-változatú orgona, három harang.

Az első harang, a legnagyobb, 150 fontos a templom előtt felállított haranglábon függött. „*A Novák Márton szorgoskodása. Magyarláros rom. kat. közössége és Szamosújvár szabadkirályi város tanácsa által 1818-ban öntetett*” - tudatja az utókorral a latin nyelvű felirat. A második, 50 fontos harang is Novák Márton révén került a templomba, és pedig úgy, hogy zálogul hagyták 100 forint kölcsönért, aztán a pénzt nem adták meg neki.

Úgy érzem, megérdemli Novák Márton, aki ilyen sokat tett Magyarlárosért és az ott élő római katolikus közösségért, hogy bővebben is írjak róla, megismertessem őt kis közösségünk tagjaival, ha már ezt *Szongott Kristóf* lehetővé teszi számunkra. Monográfiája III. kötetének 136. oldaláról és az I. kötet 216. oldaláról idézek a következőkben: „Novák Márton azon jeles magyar-örmény család ivadéka volt, melynek egyik őse Románia földjéről, Foksánból költözött be Erdélybe. Atyja még használta a „foksáni” előnevet. Magyar-Láposon született, Belső-Szolnok megyében, hol a családnak birtoka is volt. Iskolai tanulmányainak befejezése után a megye akkori irányadó vezérfiaival lépett társadalmi és politikai érintkezésbe (gr. Eszterházy János gazdatisztjeként B. K. J.), s a birtokának kezelésével járó teendők mellett, később a postamesteri tisztelet is elvállalta.

Szamosújvárral, az ottani előljárókkal állandó kapcsolatban volt, hiszen a róla 1835-ben készült minősítési táblázatban egyebek mellett olvashatjuk, hogy örményül, magyarul, deákul, németül és oláhul jól tud és beszél. 1809-ben lett esküdt polgár, 1816-ban senator, 1833-ban főbíró.

Évek hosszú során keresztül viselte - mint Szamosújvár főbírája, a városelőljárói tisztelet, mely állását híven és tekintéllyel töltötte be, a leghosszabb ideig az összes főbírák közül. Bíróháza alatt rend és csendesség uralkodott, már az első években az ő felügyelete alatt épült fel a P. Franciscanusok temploma, mind a közjó előmozdítása és a közigazgatás, mind pedig az ajtaján szüntelen kopogtató magánosok külön ügyei, bajos dolgai a közönség tökéletes megalégedésével folytak s az igazság kiszolgáltatása a legszebb törvényes rendtartással eszközöltetett.

Az országgyűlésen szintén elismerést és tiszteletet szerzett azon állásnak, melyet - mint Szamosújvár első ízben megbízott érdemes követe - elfoglalt, melyet küldetéséhez s az örmények hazafiságához híven és méltóságteljesen betöltött.

Egyetlen jeles képzettségű fia, az első nejétől - Kiss Ernő unokatestvérétől (Jakabffy Máriától - B. K. J.) - Novák Tódor (alias Novák Tivadar, akiről már többször megemlékeztünk a Füzetekben és az Armeniában is. B. K. J.). Az 1848/49-iki mozgalmas korszak legelső áldozatainak egyike lón, mert Pesten mindjárt a forradalom kezdetén a magyar ügy érdekében tett nyilatkozataért *Windischgratz* által kivégeztetett, távollevő édesatyjának s egész családjának legmélyebb bánatára...

Fia halála után Novák Márton főbírói hivataláról 1849. június 15-én lemondott. Kineveztetett ugyan 1849. július 10-én tanácsosnak, de ezt az állást el nem fogadta. Meghalt Szamosújvárt, 1851. június 6-án. Ő volt Szamosújvár utolsó közigazgatási főbírája."

Térjünk most vissza Magyarlárosra, ahol Novák Márton 1813-ban tehát szamosújvári esküdként is pártoltathatta a templomépítést, amelyet szívügyének tekintett. A templom állott tehát, fel is volt szerelve a szükséges berendezési tárgyakkal és ezúttal gr. Eszterházy építtetett egy egyszobás kis házacskát, s azt egy szerzetes igényeinek megfelelően rendezte be. E kis házba költözött *Végh József* plébános, ő valamint utódai itt laktak 1837. május 31-ig, ellátva a Novák családtól élelemmel, fával és egyéb szükségesekkel. Majd sok huzavona, gáncsoskodás után, hogy a helyzetet az egyház javára megmentse, nyilvános árverésen *Voith Simon* vette meg a telket és az épületet.

Köszöntjük a 70 esztendőös Kabdebó Lóránt irodalomtörténészt!

Kabdebó Lóránt

Belehallgatni Isten szívébe

Mérnök leszek. Ez magától értetődően hangzott egész diákkoromban. Csakhogy engem a műszaki része soha sem érdekelt. De figyeltem, hogyan építi és irányítja apám Gyöngyös városának és a Mátrának vízellátását, villamosítását, a keskeny nyomtávú „Mátravasút” üzemeltetését. Láttam, hogy az ostrom után egy gőzmalom gépével nappalra vizet fakaszt, éjjelre villannyal világítja meg otthonainkat. A történet érdekelt. Az események. És a megtörtént dolgok emlékezete. Irodalom és történelem. És amikor érettségi előtt megnyertem az országos tanulmányi versenyt, tudatosodott számomra: nem a kivitelezés technikája érdekel, hanem a folyamat, ahogy valami létrejön.

A dolgozatban, amivel nyertem, Jókai drámai erejét kellett méltatnom *A kőszívű ember fiai* című regény alapján. Persze akkor még a hősi történet éles sarkításai érdekeltek. Csak most – négyeres bypass műtét után - értettem meg, hogy Baradlay Kazimír szíve a rettegéstől és szorongástól kövesedett el, nemzete szétesését élte meg a regény nagy látomásában, Széchenyi kétségbeesett „örületének” változata volt az ő hús esztendeje és újra átélése lett az utolsó „hatvan perce”. Hogy megértsem ezt is, végig kellett élnem a huszadik századot.

Kiről írnak? Németh László hál' Istennek még élt, megtisztelt barátságával, Szabó Lőrincet egyszer láttam, a Kossuth Klubban 1957 tavaszán Shakespeare szonettjeiről beszélt, temetésén a sír másik oldalán álló Németh László szemével akadt össze egy pillanatra tekintetem. „*Kabdebó elvtárs, maga most írt egy jó portrét Szabó Lőrincről, válassza költészetét kandidátusi témának!*” - mondta az Intézet modern kori „fura ura”. „*De hiszen ő egy nagy költő, én meg csak egy kezdő vagyok.*” „*Nem baj, senki nem fog mostanában róla nagy terjedelmű feldolgozásra vállalkozni*”. Eldöntöttem. Hogy negyvennégy éves koromra három kötetes monográfiát készíthettem, ahhoz Illés Endre nagyvonalú kiadói biztatása kellett. Amikor kijöttem tőle, Juhász Ferinek kezdtem volna félálomban mesélni beszélgetésünket, mire közbevág: „kávé volt vagy konyak?” Mondom: „konyak”. Mire ő: „Akkor ez könyv!” Pedig hogy utálok a konyakot, ha tudom, nagyobb átéléssel ittam volna. Szabó Lőrinc, nemzeti klasszikusként, világirodalmilag is értékelhető jelenségként egy életre mértéket jelentett számomra, akinek életműve eligazíthatott a költészet teljesítményei között. És személyes mértéket is adott: „ember vagyok - az ellentmondásaival együtt”. Goethére hivatkozva így mérlegeli az ember morális megnyilvánulásait 1945-ös naplójában. És mindehhez Vas István, Sótér István és utóbb Szentkuthy Miklós és Határ Győző atyai barátsága. A képzőművészetben Szántó Piroska társasága és nagybátyám, Barcsay Jenő szigorú keménysége lehetett tanítóm. Ez a múlt, ez volt az ifjúság, mely ma is kötelez.

Húsz évet tanítottam Miskolcon, középiskolákban, és szerkesztettem többekkel az akkor országosan is jegyzett *Napjaink* című folyóiratot. Tandori és Oravecz Imre első versei itthon nálunk jelentek meg először. Ágh István Harangszó a tengerészért című hosszú verse szintén.

Húsz évet dolgoztam a Petőfi Irodalmi Múzeumban, négy interjúkötet fűződik ezekhez az évekhez: *A háborúnak vége lett*, *A műhely titkai*, *Sorsfordító pillanatok* és az *Elvesztett otthonok*. Valamint két terjedelmes opusz: *Szentkuthy Frivolitások és hitvallások* és *Határ Győző* három kötetes *Életút (Oly jó követni emberélet!, Minden hajó hazám. Partra vetett bálna)* című magnetofon-beszélgetés alapján szerkesztett életműinterjú-könyve.

Az ezt követő egyetemi évek-évtizedek előbb a Pécsi (akkor még Janus Pannoniusról elnevezett) Egyetemhez, utóbb a Miskolci Egyetemhez kötnek. 1993-ban felkértek az egyetem Bölcsészettudományi Karának megszervezésére, amelynek alapító dékánja lettem.

Amikor úgy látszott, hogy 1954-ben nem vesznek fel az ELTE magyar-angol szakára, igazgatóm kivitt Miskolcon a Dudujkára, az akkor mocsáron épülő műszaki egyetem rektorához, venne fel mégis mérnök-hallgatónak. Szobájában két fotel volt, az egyik az övé, a másikban Motyóka, legendás tacskója aludt. Igazgatóm egyszerű széken foglalhatott helyet, én állva éltem át a kihallgatást és a kedvező döntést. Amikor évtizedek múlva dékánként ugyanezen az egyetemen interjút kértek tőlem, Beppo uszkárunkkal fényképeztettem le magamat. Nostalgiaiból. Az ezüstuszkárt egyik fiam, aki akkor artistaként járta a világot -

mert csak akként utazhatott világrészek között -, Gorbacsov szülővárosából hozta, értesülvén Ali kutyánk, közép-európai állandó útítársunk, a fekete uszár haláláról. Azóta Beppo utóda Wendy, a bolognai mára többszörös dédnagymama. Kutyáinkat én is nagyon szeretem, de valójában feleségem, *Dobos Marianne* tartozékai, aki állattörténeteibe rejtve kezdte terjeszteni az ántivilágban az evangéliumok és a teológusok szövegeit. Ő megtalálta a maga kifejezési formáját, a jó hír hirdetésének módozatait. Én a poétikában járom a magam útját, mely a költői szerkezetekben keresi az isteni rend megjelenési formáit. Az élet élvezetének és a hívő beleélésnek összhangját. Ahogy orgonista barátommal, Xavérral beszélgetve fogalmaztam Johann Sebastianról: neki sikerült behallgatnia Isten szívébe.

(*Megjelent a Napút Évkönyv, 2005. VII. évf. 10. számában*)

* * *

Várady Mária

Vásárhely, Kolozsvár visszavár!

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Maros megyei Szervezetének meghívására a Marosvásárhelyi napok rendezvényeinek keretében érkezett az ünneplő városba az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökhelyettese, dr. Issekutz Sarolta, Várady Mária színművésznő és Miklósi András orgonaművész társaságában. A vendégek rendezvényének védnöke Nagy László marosi esperes, helyszíne az Unitárius templom volt. Találkozásunk a kultúra jegyében, az örmény és a magyar líra gyöngyszemeinek csodálatos érintkezésében, érzelmi és zenei színességében valósult meg. Az Unitárius templom orgonájának zengése - Miklósi András ihletett játékában! - lelkeinkbe szállt.

Úti célunk az egy hétig tartó Vásárhelyi napok rendezvénye volt, amelynek hagyományosan része a *Vásárhely visszavár* program, ahol színészek és más közéleti személyiségek számolnak be életük alakulásáról.

Szállásunk a Bod Péter Diakóniai Központban volt, ahol szép környezetben, közel a Trébelyhez, jutányos áron, a város panorámájában gyönyörködve pihenhattunk. A főtér - a Rózsák tere átalakult sétáló utcává -, ahol autós cégektől virágkereskedőig mindenki bemutatkozhatott. Este a városban pezsgett az élet, különösen a néhány éve felújított gyönyörű Bulevárdon; a vár udvaron hosszú utcákban csapolták a sört, sütötték a flekkent és „micset”; belengte a várost a kürtőskalács és a vattacukor illata, padok és asztalok várták a vendégeket. Hogy miért volt sok fiatal ott, akkor este? A Marosvásárhelyről elszármazott *Keresztes Ildikó* koncertjére gyűlt össze a lelkes közönség, a vár szabadtéri színpadán Ildikó nagy sikert aratott. Örömmel hallgattuk a magyar-örmény énekesnő koncertjét, aki a világhírű örmény származású énekesnő, Cher egyik dalával búcsúzott.

23-án, pénteken délután 5 órakor a volt Gecse Dániel utcai (ma Bolyai tér) Unitárius templom adott helyet az *Üzenet az Ararátról* című örmény műsorunknak, mely Pécs, Győr, Sopron után Marosvásárhelyen került bemutatásra. Ünnepeyes bevezetőjében Nagy László, a marosi egyházkerület esperese kezdő fohászában hálát adott Istennek ezért a találkozásért, mely Isten akaratából a hívek szeretetében létrejött kultúrák megértő, gazdagító, erőt adó találkozása lehetett. Örmények és magyarok nyitott szívvel-lélekkel hallgatták az örmény történelem és művelődéstörténet tömör ismertetését. *Dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökhelyettese nehéz feladatot vállalt: egy hatezer éves kultúráról tizenhat percben beszélt. A vásárhelyi közönség ámulva hallgatta az örmény népről szóló hiteles tájékoztatást. Az összeállításban elhangzó örmény versek bár az örmény népről szóltak, mégis ismerősen csengtek. A másfél milliányi erdélyi magyarság küzdelme, áldozatvállalása, hűsége a nyelvhez, a hithez, a földhöz, mind-mind az örménység nemzetmegtartó harcával rokon. A „Nagy mézszárlás”, az 1915-ös Genocídium felidézése Erdély történelmének fájó emlékeket idézett: tatárjárás, törökdhülés, a Horea, Closca, Crisan vezette román parasztlázadás a Nyugati Érchegységtől Gyulafehérvárig, 1848-ban Abrudbánya, Zalatna magyarságának lemészárlása, 1916-ban a székelyek első világháborús menekülése, aztán a vasgárdisták rémtettei... Fájdalmunkat feloldja a már jól ismert vers: *Dzsivani Jönnék és tovatűnnek*. ..

Miklósi András budapesti orgonaművész Johann Sebastian Bach avatott előadója, minden orgona hosszú történetének legszebb hangjain szólal meg. A bensőséges, puritán, barátságosan nyitott vásárhelyi Unitárius templom orgonája - vendéglátónk szavai szerint - ritkán szól ilyen szépen. A művészt dicséri az

is, hogy felismervén az orgona építési sajátosságait, olyan műveket választott, melyek művészi tartalma kiválóan érvényesülhetett. A közönség hosszas ütemes tapssal köszönte meg az est nyújtotta élményt. A műsornak nemcsak helybéli, de vidéki látogatói is érkeztek. Itt nyílt lehetőség arra is, hogy hosszú évek után először találkozzék dr. Issekutz Sarolta felelős kiadó és az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek olvasó tábora, a történelmi örmény családok közössége. A Füzetek széleskörű, határokat átívelő ismertsége, az örmény és magyar hagyományok, kultúra ápolásáért folytatott misszió meghozza gyümölcsét.

Székelyvásárhely - ahogy 1288-ban említik -, Mátyás királyunknak köszönheti várossá nyilvánítását, 1482 óta város. Magyar város. Amerikát még fel sem fedezték!!! Bethlen Gábor fejedelem nevezte el Marosvásárhelynek 1616-ban. Még a kommunizmusban is kiemelt fontosságú városként a Maros Magyar Autonóm Tartomány központja (1953-1968). És itt jutunk el a *Merre, hogyan? Magyarok* című válogatáshoz, mely a magyar költészet fájdalomból született igazgyöngyeit mutatta be. Az Unitárius templomban a versmondó, az orgonaművész és közönsége szíve egyszerre dobant. A közös aggodás és tenniakarás összefűz otthoniakat, hazatérőket és anyaországiakat. Ha akarunk, tudunk egy nyelvet beszélni, s akik közül jöttünk, azokért felelősséggel tartozunk életünk végéig. Köszönet az élményért az EMKE Maros megyei Szervezetének, személyesen *Kilyén Ilka* színművésznőnek a ragyogó szervezésért, a lelkes fogadtatásért.

Június 25. Kolozsvár. Farkas utcai református templom. E falak Mátyás király rendeletére épültek Szűz Mária tiszteletére, aki ma sem hagyja elveszni népét. A régi vallási vitát feledve ma az alabástrommal díszített szószékről századok óta reformátusok hirdetik az ígét - magyarul! -, s méltán világhírű orgonáján üdvöt ígérő zsolttárok zengnek. A reneszánsz csipkeboltozat alatt erényét százszorososan csillogtatva szárnyal a hang, legyen szó emberi-, vagy a felbúgó- vigasztaló orgona hangjáról.

Üzenet az Ararátról - hordozta az élő szó üzenetét egy távoli kultúráról, mely 1672 óta, I. Apafi Mihály fejedelem engedélye óta közelivé vált Erdély tájain. Hogy közben magyar hazafiakká lettünk? 333 év telt el letelepedésünk óta, baj lenne, ha ennyi idő alatt sem éreznénk édes hazánknak a minket befogadó Magyarországot, Erdélyt. Nem feledkezünk meg gyökereinkről, de 333 éve gazdagítjuk, színesebbé tesszük a befogadó nemzet életét.

Méltó, hogy koszorút helyezünk el I. Apafi Mihály sírjánál, mely a Farkas utcai templom apszisában található, a keleti fal Kós Károly által tervezett síremléke alatt. *Dr. Issekutz Sarolta, B. Kovács Julianna és Sebesi Karen Attila*, mint keleti szertartások papjai indultak az Úr asztalától, hogy koszorút és mécsest helyezzenek el a fejedelem síremlékénél. Az esemény rendkívüli kegyelmi pillanata megilletődéssel töltötte el *Miklósi András* orgonaművészt, aki Dr. Issekutz Saroltával és *Várady Mária*val együtt köszönte meg a nagyszerű közönség figyelmét, szeretetét és szünni nem akaró tapsát. Vásárhely, Kolozsvár visszávár! És mi örömmel megyünk „itthonról - haza.”

(A szerző színész-újságíró, örmény képviselő)

* * *

Frigyesy Ágnes

„Maradok ez úton, míg csak élek, töretlen hittel ember és magyar”

Felállították Wass Albert szobrát Gödöllőn

Alulról jövő civil kezdeményezés eredményeképp avattak Wass Albert szobrot 2006. június 23-án Gödöllőn a Petőfi Sándor Művelődési Központ parkjában. Gémesi György polgármester beszédében hangsúlyozta: együvé tartozunk immár ezer esztendeje határon innen és túl. A Wass Albert szobor a Trianon Emlékmű mellé került, ezt akár szimbolikus értelműnek is vélhetjük.

Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? - tette fel a kérdést *Bartha József* holtmarosi református lelkész, a Czegei Wass Alapítvány erdélyi elnöke. Köszöntő beszédében rámutatott: az erdélyi magyarság kéri vissza jogos jussát, ahogy tette ezt az író is. Amiképpen Wass Albertnek vissza fogják adni az igazságot, azonképpen az igazság mindig győzni fog! Márton Áron katolikus püspök híres gondolatait is felidézte a református lelkész: - Nekünk már nincsenek jogaink, csak kötelességeink! Tartsatok össze magyarok és szeressétek egymást! Nem a hősi halál, a hősi élet fontosságára hívta fel a figyelmet a szónok.

- Szomorúan hallottam az országos választások eredményét. Olyasmi történt, ami velünk szokott történni a kisebbségbe szakadt magyarság körében: bekerülünk többségi elnyomóink és a saját nemzeti oldalunk harapófogójába, s persze mi húzzuk a rövidebbet - kezdte köszöntő beszédét *Tőkés László*, az Erdé-

lyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke. Majd így folytatta: - Természetesen a nemzeti oldalon állóknak meg kell találniuk az összefogás módját. Bátran mondhatom: akik látván látva rontják meg ezt az egységet, azok nem cselekszenek helyesen. - **Wass Albert** szobránál szükséges és kötelező egyenesen és igazat szólnunk. Szövetkeznünk kell a nemzeti összefogásra! - hangsúlyozta a református püspök.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke felvázolta: a szervezet 2003-ban alakult az összmagyar autonómia érdekében, karöltve a Székely Nemzeti Tanáccsal. Hozzátette: Nehéz valamire jutniuk, mert eszköztelenek. Minden pénzforrás Bukarestben, és Budapesten egyetlen irányba megy, abba az irányba, mely nem vezet egyenes úton az autonómia kivívásához. Mint mondta, akár „lefizetési pénznek” is nevezhetik azokat a központi pénzüsségeket, melyeket olyan magyar erők kapják, akik az autonómia ügyét elterítették 15 év alatt.

Tökés László rámutatott: - Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács erélyesen kiáll pusztuló örökségük ügye mellett. Komoly küzdelmet vívnak Wass Albert szobrai és műemlékei védelmében. Hallatták hangjukat a Mátyás szobor, vagy az aradi Szabadság szobor ügyében. - Mi ugyanis nem a román diadalív árnyékában képzeltük el a magyar szabadság szobrát - mondta a szónok.

Beszédében kiemelte: - A szobrok szabadságáért is harcolnak. Továbbra is az az álláspontjuk, hogy maradéktalanul állítsák vissza azt a több ezer szobrot, emlékművet, emléktáblát, melyet az elmúlt 86 esztendőben elrejtettek, meggyaláztak, vagy épp megsemmisítettek. Wass Albertnek sem életében, sem halálában nem adatott meg, hogy otthon legyen Hazájában - folytatta beszédét Tökés László. De fájdalom, a Kuncze-féle Magyarországon sem érdemelte meg, hogy még életében itthon érezhesse magát. Bocsánatot kellene kérnie a Belügynek ezért a gyalázatért! A Haza nem fogadta be őt. Esete példaértékű: mi magyarok még mindig nem értünk el oda, hogy otthon legyünk saját Hazánkban.

Az erdélyi helyszínek azonban továbbélnék a költő szíve rejtekében. Más szóval a Haza bennünk él. S ha már végképp nem fogad be a Haza minket, nekünk kell befogadnunk a Hazát. S megőriznünk szívünk védelmében. A Haza így élheti túl halálát. Így támadhat új életre - elmélkedett a református püspök. Wass Albert verseiben, regényeiben él tovább az a Haza, melytől őt megfosztották, de melyhez haláláig hozzákapcsolta hűsége. Igaz magyar teremtő igékkel, a Wass Albert életművel újjáteremthető Erdély hitben, politikai programokban, cselekvő munkálkodásban, országos méretű építkezés által. Nem véletlen, hogy a román hatalom első ellenségének számított, s ma is a román ál-demokrácia első számú ellensége az író. Milyen demokrácia az, mely üldözi a szobrokat és zaklatja Bartha Józsefet és elvbarátait? - kérdezte Tökés püspök. - Wass Albert krisztusi értelemben vett vallási üldözést szenvedett, hisz ha hazatér, biztosan kivégezték volna. Mai napig úgy köpdösik és gyalázzák, mint magát az Úrjézus Krisztust. Azzal vádolván, hogy tömeggyilkos volt. Írói sorsa példázatos: rámutat a kisebbségbe szakadt magyarság 86 éve tartó sanyarú sorsára. A Hontalanság hitvallásában maga az író mondta: „*Hontalan vagyok, bevallom rendületlenül, hogy ő az Út s az Élet, s maradok ez úton, míg csak élek, töretlen hittel ember és magyar.*”

Klement Péter vállalkozó kezdeményezésére sikerült felállítani az író szobrát Gödöllőn, aki a rendszerváltozás óta ismerkedett Wass Albert műveivel. Mivel két és fél évvel ezelőtt Budapesten nem állíthatták fel a szobrot, így került **Varga Zoltán** gödöllői- és **Meszlényi András** budapesti szobrász alkotása Gödöllőre.

* * *

Wass Albert

Te és az Isten ...

Gondtál-e már arra, hogy milyen csodálatos a világ? Mennyire egész és mennyire tökéletes minden, amit nem az ember alkotott? Nézz meg egy virágot! A legegyszerűbbet: nézz meg egy hóvirágot! Honnan tudja meg bent a föld alatt, hogy odakint már elment a hó s az ágak könnyező rügyein cinkék hintáznak a napsütésben? Nincs telefonja, rádiója sincsen, mégis értesül arról, hogy mennyire haladt a világ a tavasszal. Hideg föld öleli még a gyökeret, de már megindulnak benne az élet nedvei és moccan a csíra. Felüti kis zöld fejét a nyirkos falevelek alól. Kinő a szár, utána futnak a levelek. Zöldek. A föld nedvei összelálikoznak a napsugárral és zöldre festik a hajszálereket. Aztán kinyílik a szár, kifeslik a bimbó, előkacag a virág. Kacag. Szinte hallani lehet.

Nézd meg jól, milyen szép! Milyen szép és milyen tökéletes. Ember-művész nem alkotott még hozzá foghatót, csak másolt. Egy láthatatlan nagy művész keze dolgozik körülötted.

Néztél vízcseppet mikroszkóp alatt? Mennyi ezer élet nyüzsög benne. Egy egész világ. Minden vízcsepp egy világ. Minden világ egy vízcsepp. Önmagáért való zárt egész. A Te szemedben céltalan, mert nem vagy művész. Művész csak egy van ezen a világon, egyetlenegy, aki alkot. Napról-napra, percről-percre, mindig újat és mindig ugyanazt.

Nézd a fát! Nézd a hegyet! Nézd meg a folyót vagy a tengert! És gondold el, hány milliárd vízcsepp van benne, hány milliárd vízcseppbe zárt világ! És aztán gondolj a csillagokra! Azokra, amiket ismersz, és azokra, amiket nem ismerhetsz. Tiszta éjszakákon nézz föl az égboltra: olyan éppen, mint a vízcsepp a mikroszkóp alatt. Minden csillag egy élő valami és köztük a Tied, a Föld, talán a legkisebb. Gondold csak el, hány milliárd vízcsepp lehet még ezen az egyen kívül, amit ismersz.

És akkor gondolj szájalommal azokra, akik el akarják hitetni Veled, hogy nincs Isten. Nincs, mert ez, vagy amaz így történt. Mert romokban fekszik a házad. Mert meghaltak sokan, akiket szerettél. Mert kevés a kenyér. Mert sok a nyomorúság. A világban, mondd, nincsen igazság. És a Te világotat érted alatta. A Te külön világotat, ezt az aszfaltos, vízvezetékes, órabéres és gyárkéményes világot. A nyakkendő, nyúlászorkalapos, szénhiánnyal küzdő, műhelyszagú és paragrafusok közé zsúfolt világot. És elfelejtetted, hogy ezt a világot Te csináltad magadnak. Te és a többi emberek, és így egyedül ti vagytok felelősek mindazért, ami benne történik.

Istennek semmi köze a házakhoz és az órabérekhez, az általad feltalált bombákhoz és drótsövényekhez, semmi köze ahhoz, hogy kapsz-e nyugdíjat vagy sem és hogy meg tudsz-e élni abból a fizetésből, amit a többi emberek adnak Neked az önként magadra vállalt munkáért. Isten bele sem néz a számlakönyveidbe, nem törődik a gépeiddel és talán azt sem tudja, hogy létezik az egyik vízcsepp milliomodik porszemén egy úgynevezett társadalmi rendszer, amit mesterségesen fölépítettél magadnak, és amivel most nem vagy megelégedve. Ő a csillagrendszerekkel és az ibolyák gyökerével törődik csupán.

Isten művész, aki megalkotta a világok milliárdjait és pillanatról pillanatra újakat alkot. Amit Ő alkotott, azért vállalja a felelősséget. Ott minden az Ő elgondolása szerint történik, tiszta és művészi törvények alapján. Ott nincsenek meglepetések és váratlan fordulatok. Nincs győzelme a gonosznak, mert nincs gonosz. Ezt a fogalmat az ember alkotta és emelte földöntúli alapzatra, hogy megbocsáthasson magának, ha ostobaságokat cselekszik. A sas nem gonosz, amikor lecsap a galambra. Fiainak viszi, hogy élhessenek. Művészi rendező keze igazította így a szerepeket, hogy ne szaporodhassanak el a galambok s ne egyék el az egerek elől a gabonát.

Az ember alkotott magának egy külön világot, a vízcseppen belül. Kiugrott a nagy együttesből, kivonta magát a művészi rendező keze alól, ácsolt magának külön színpadot, pingált magának külön díszleteket s maga osztja ki magának a szerepeket benne. Hát ne jajgasson, ha rosszul sikerül az előadás. Ha a kontár módon ácsolt kulisszák olykor rászakadnak és rozsdás szögekbe veri a fejét. Maga tette oda a szögeket. Ha rosszul mennek tehát a dolgaid, ne csodálkozz! És főleg ne igyekezz Istenre háritani a ballépések felelősségét. Szabad kezet kértél, s Ő, amennyire lehetett, szabad kezet adott. A lerombolt házakért, a drágaságért, a feketepiacért, a szénhiányért s azért, hogy pénz nélkül maradtál és vakarod a fejed: Ő igazán nem tehet. Talán nem is tud ezekről. Nem kíváncsi, hogy az Ő rendjén kívül, a sok milliárd vízcsepp közül az egyikben egy izgága kis moszatocska a maga önteltségéből mire végezte. Neki a hóvirágokra van gondja, meg a madarakra. A csillagokra és a fákra. Meg arra, hogy szüless és meghalj. És hogy a gyomrod - feltéve, ha mértéktelenségében el nem rontottad - megeméssze az ételt, amit adsz neki. Nem felelős, ha szíved idő előtt megunja pumpálni a véredet, mert hanyagul és könnyelműen elrontottad felesleges izgalmakkal, amiket a magad bosszantására sikerrel kiagyaltál.

Egyáltalában: az Istennek hagyj békét saját világgoddal kapcsolatban! Nem várhatod, hogy Ő menjen oda hozzád, ha magad voltál az, aki fölényes emberi elmédre hivatkozva háttal fordítottál Neki. Te kell fölkeressed Őt, ha vissza akarsz Hozzá térni. Könnyen megleled, ha igaz és tiszta benned a szándék. Ha nem sértett hiúságotat és csalódott önzésedet akard Neki elpanaszolni, hanem egyszerűen csak látni akard Őt s megnyugodni abban, hogy van. Ott leled mindég, a műhelyében. A víz-cseppben, amit számodra alkotott. Csak nyisd ki a szemedet jól. Megtalálod a fűszálban, amikor éppen nő. A virágban, mikor a szirmait bontja. A pillangóban, ahogy szárnyra kél. Ott dolgozik. És ha elég tisztán és elég egyszerűen állasz meg előtte, levette minden magadra aggatott bohóc-cicomát, amit társadalompolitikának, tudomány-nak vagy előítéletnek nevezel: akkor talán reád is néz. Talán még reád is mosolyog. Mélységesmély, szelíd művész-szemével végigsimogat és azt mondja: - Bizony látom, rossz bőrben vagy fiam. Ideje volt, hogy visszatérj közénk.

Dzsotjänné Krajcsir Piroska

Ani végnapjai, avagy az írástudók árulása

A Bagratida-királyság székesfővárosa ma rommező, hajdani gazdagságából, épületeiből alig néhány százaléknyi töredék maradt. Ez azért szomorúan szembetűnő valóság, mert a legtöbb örmény település századokon, évezredekken át megmaradt, ha nem is eredeti formájában, hanem romokon épült újjá. A létfolytonosság volt az abszolút jellemzője az örmény városoknak, így város ma is *Jereván-Erebuni, Artasat, Arnavir, Dvin*, hogy csak a fővárosokat említsük.

Igaz, ezek a városok az Örmény Köztársaság területén vannak ma is. Ani romváros. Még csak nem is feltárt, nem védett, részleteiben sem helyreállított. A történelem tragikus fordulatai eredményezték a mai állapotot, azt, hogy ha a hajdani várossal akarok találkozni, akkor a Jereváni Történeti Múzeumot kell felkeresnem.

Ennek a csodálatos városnak a hanyatlása a keresztény Bizánc nagyhatalmi-inváziós törekvéseivel kezdődött. Bizánc a X-XI. században dominánsan Kelet felé terjeszkedett, s a Bagratidák székesfővárosának, mint stratégiai pontnak az elfoglalására több hadjáratot is indított. Bizánc számára Armenia soha nem jelentett szövetségest. Vallási különállása folytán a bizánci uralkodók az örmény királyságot riválisnak érzékelték. Mindez kevésbé lett volna tragikus, ha a középkorban az örmény hercegek, a *nakhararok* és a király hozzátartozói, a hatalom letéteményesei felméri a történelmi helyzet jelentőségét, és önös hatalmi törekvéseiket alárendelik a központi hatalomnak. Ám a feudalizmusra oly jellemző széthúzás, rivalizálás a Bagratidák uralkodása idején is folytatódott. Amikor *Hovhannesz-Szmbat* (1020-41) I. Gagik király örököse trónra lépett, testvére, Asot is magának akarta a koronát. Sikerült megegyezniük, de közben Bizánc is bejelentette igényét az örmény trónra. Hovhannesz-Szmbat - bár korábban testvérének ígérte az utódlást - most külön végrendeletet írt, melyben örököséül a bizánci császárt jelölte meg. A dokumentumot ajándékok kíséretében az a Bizánc-párti *Veszt-Szargisz* néven emlegetett *Szargisz Szjuneci* vitte Konstantinápolyba, aki valószínűleg az örmény egyházat is Bizáncnak szerette volna átjátszani, illetve Bizánc fennhatósága alá rendelni.

Veszt-Szargisz egyébként egyházi méltóság, tiszteletben álló közéleti személyiség, az örmény állami-ság megszűnte óta (428) katolikoszi pozíciója arra predesztinálná, hogy a nép bölcs vezetője legyen. De Veszt-Szargisz a saját önző céljait akarta megvalósítani, s csak a kellő pillanatra várt. Hovhannesz-Szmbat (1040) és Asot (1041) halála után látta elérkezettnek az időt a politikai cselekvésre: kirabolta a királyi kincstárat, s bezárkózott vele Ani fellegvárába. A nemesség ebben a kielezett helyzetben végre egységes álláspontra jutott: Asot fiát, a tizenhat éves *Gagik* herceget koronázta meg (1042). A fellegvár elfoglalása után Veszt-Szargiszt börtönbe zárták.

Bizánc közben továbbra is katonai támadásokat intézett Ani ellen, szövetségest is talált a térségben, hiszen a közeli Dvin arab támaszpont, arab emírral az élen, s vannak még kisebb örmény hercegségek, akiket esetleg meg lehet nyerni a Bagratida-uralkodók ellenében. Miután az 1043-as Ani ellen indított katonai támadás nem járt sikerrel, Bizánc - mint már annyiszor - cselhez folyamodott. Gagik királyt - aki fiatal kora ellenére jó és okos reálpolitikus volt - Bizáncba kérte tárgyalásokra. Gagik hezitált: ha nem megy, nyíltan kihívja a sorsot és a bizánci támadást maga ellen, ha megy, ki tudja, hogy végzi, meg is ölhetik. Végül a város kulcsait átadta *Petrosz Getadardz* katolikosznak, aki megígérte, hogy - akár csak 1043-ban - megvédi Anit az idegen betolakodóktól. A király elindult Bizánc felé (1044). Gagik sejtései beigazolódtak: Bizáncban nem tárgyalópartnernek, hanem kezdettől fogolynak tekintik, kényszerítik, hogy mondjon le Aniról, az örmény királyságról, birtokairól. A fővárosba már nem térhetett vissza, tartózkodási helyéül a kisázsiai Pizu várát jelölték ki. Arról is gondoskodtak, hogy száműzetése ne tartson túl sokáig, 1073-ban megmérgezték az örmény uralkodót.

Bizánc remek pszichológiai érzéssel politizált. Az uralkodóját vesztett város lelkileg is elbizonytalanodott, nincs morális ereje a szembeszálláshoz, nem úgy, mint két esztendővel azelőtt. Amikor 1045-ben a bizánci császár küldöttei - hátuk mögött a hadsereg - megjelentek, hogy a megadásra készített város kulcsait átvegyék, nem ütköztek igazi ellenállásba. A *sziparapet*, a fővezér, *Vahram Pahlavuni*, aki mindenben a király támasza volt, már idős, a hadsereg a király nélkül nem ütőképes. *Grigor Magisztrosz*, aki nemcsak egyetemi előadó, tudós és történetíró, hanem vérbeli herceg, született Pahlavuni és okos reálpol-

litikus volt, a királyt kísérte el Bizáncba. És ekkor jött Petrosz Getadardz katolikosz legnagyobb lépése: ebben a pszichológiai helyzetben meg tudta győzni a nakhararokat, hogy politikai előnyük származik abból, ha átadják a város kulcsait Bizáncnak; a védekezésnek, a győzelemnek amúgy is elhanyagolható az esélye.

Ani végnapjait akár szélesvásznú filmre lehetne rendezni. Fekete posztóval borítják a középületeket, gyászmisét rendeznek minden templomban, szól a siratóéneket, száll a tömjénfüst, fekete zászlók lengenek. Elsiratják a várost, magukat, s könnyes szemmel megnyitják a kapukat az ellenség előtt. A selyempárnán villog az aranyváros aranykulcsa, a bizánci sereg vezére gögösen lép a város küldöttsége elé.

Sajnos, az élet legtöbbször nem szélesvásznú film, az idő megy tovább, s a nagy kérdésre, hogyan tovább, Ani lakosságának is meg kellett adni a választ. A város élete - ha nem is azonos intenzitással - folytatódott a görög megszállás idején is. Idegen irányítás alatt, idegen érdekek szolgálatában. A bizánci császár saját embereit nevezte ki a jelentős pozíciókra, fő törekvése az volt, hogy megtörje az ország és az örmény területek gazdasági és katonai erejét. Ez sikerrel járt, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy a szeldzsuk betörés ellen Ani lakossága már nem tudott védekezni. Az 1064-es pusztulás csak következménye volt az 1045-ös önfeladásnak.

Téved, aki azt hiszi, hogy a szeldzsuk invázió után elnéptelenedett a város. Igaz, hogy a lakosok tömegesen menekültek az égő romok közül, de a közvetlen veszély múltán alig várták, mikor térhetnek vissza. Voltak, akik a Krím felé vették útjukat (a szájhagyomány szerint az erdélyi kolónia örmény ősei is), mások még hittek az élet újrakezdésének lehetőségében. A romos, egyre hanyatló város még a mongol inváziót (1239) is átvészelte, csak a XIV. századi nagy földrengés (1379) tette visszavonhatatlanul romvárossá. És még ezután is volt élet a romok között. *Torosz Toramanjan*, az örmény építészet jeles kutatója még a XIX. század végén is talált itt néhány családot. Ani székesegyházát egy 1890-ből származó fotó tanúsága szerint még használták, hiszen rajta az oltárfüggöny is látható. A lakosok valószínűleg az első nagy örménymészárlások idején (1895-96) menekültek el. Ha maradt még valaki a romos falak között, úgy a későbbi orosz-török háború, és az 1915-ös nagy örmény genocídium következtében végleg elmenekült. A korábban az eriváni guberniumhoz tartozó területet az 1921-es, Csicserin által aláírt békeszerződés Törökországnak játszotta át.

Ani köveit azóta nemcsak az idő örli-rombolja. A betelepült helyi lakosság - főleg kurdok, akiknek sem szellemi, sem érzelmi kapcsolatuk nincsen az örmény kultúrával - építkezéseikhez széthordják a szépen megmunkált köveket.

Ani most néhány kilométernyi rommező a török-örmény határ török oldalán. A török útikönyv mindössze annyit árul el, hogy a rommező épületei a X-XIII. században keletkeztek. Mi tudjuk, hogy a Bagratida királyság központja, az örmény középkori kultúra fellegvára volt ezen a helyen, hatalmas anyagi és szellemi gazdagság kincsestára volt ez a város.

A múzeumi makett megmutat valamit az egykori Ani igazi arcából: egy még romjaiban is fenséges várost tár elénk. A tárlók leletei Ani gazdag anyagi kultúrájának bizonyítékai. Hatalmas szőnyegek, mázas cserép- és fémedények, ékszerek, ruhák, kódexek, írópultok, faragott tölgyfaajtók alakjában maradt ránk az a kincs, amely egy ősi nép történelme, gazdag múltjának bizonyítéka, apáról fiúra szálló emlékezet.

(Megjelent az *Armenia* 2005. június-júliusi számában)

* * *

Örmény antológia

Az örmény irodalom 1600 éves múltra tekint vissza. Az örmény szerzők világirodalmi színvonalon alkotnak szebbnél szebb műveket, ezen művek nagy része mégis ismeretlen a magyar olvasó számára. A következő hetekben jelenik meg az *Örmény antológia*, mely az örmény költészet egyes korszakainak legszebb alkotásaiból válogat, Nareki Szt. Gergelytől napjaink költészetéig. A könyv érdekessége, hogy első alkalommal jelenik meg ilyen átfogó gyűjtemény Magyarországon. A kötet a verseket örményül és magyarul is tartalmazza, így lehetőséget ad az eredetiben történő olvasásra is. A műfordítások elkészítése során nagy hangsúlyt kapott a szöveghűség és a formai hűség, így a szavak is könnyen beazonosíthatók. 2006. július 20-ától keresse a könyvesboltokban!

* * *

Egy kolozsvári örménymagyar ötvösművésznő emlékezete

Pongrácz Antónia (1935. június 1. - 1995. augusztus 25.) kolozsvári iparművész, Bukarestben született ősi örmény-magyar családból. Antónia, a híres kolozsvári Csíki András Jászai Mari-díjas színművész, a kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagjának volt hitvese. A művésznő emlékezete szerint az egykori közös ősi örmény-magyar szamosújvári nagycsalád ősei törzsfájának ama ágából származik, melynek fiai az 1956-os magyar forradalom történetébe arany betűvel írták be nevüket.

Antónia édesapja az első világháború-, valamint a trianoni béke után Bukarestben élt. Amikor a második bécsi döntés hírére vette, hangosan ezt mondta: *Vérem örmény, de a szívem magyar!* - azzal ott hagyott csapatot, papot s családjával Kolozsvárig meg sem állt. Antónia akkor még csak 5 éves volt. Az ígézően szép kislányt már zsenge gyermekkorától vonzotta a múzsák varázslatos mezejének szép világa, színes palettája.

Aztán amint az idő odaért, megálmodott pályájának kezdett hódolni, álmodozni. 1957-ben a kolozsvári „Ion Andreescu” Képzőművészeti Főiskola hallgatója lett. Tanulmányai elvégzése után felvették a kolozsvári Képzőművészeti Unió állandó tagjai sorába. Mint sokoldalú, tehetséges, termékeny képzőművész, élete végéig minden hivatalos hazai csoportos helyi, és országos tárlaton részt vett. Az Unió iparművészeti szekció keretében az ötvösművészeti alkotásai mellett, mellékletesen a színes és fekete-fehér grafikai művészetet is művelte, s ezzel a műfajjal is szerepelt több hivatalos és nem hivatalos tárlatokon; igaz csak kisebb mértékben.

A változatos sokszínű világ alkotó-műtermében - termékeny tehetségének tevékenysége révén - az ötvösművészet terén csúcsonyult ki, mint egyszerű és tiszta művészi etikájának, alkotói dinamizmusának titkos energiaforrásai. Munkáin az ötvösművészet ősi kultúrtörténetének erős dekoratív, figurális témák nyomai láthatók, ezeket az alkotásokat művészi alázattal, de igaz elhivatottsággal végezte. Kolozsvárt, s talán Erdélyben is egyedüli nő volt, aki e nemes, ősrégi műfajnak több mint 34 éven át, szívós töretlenséggel hódolt.

Munkái sok hazai, vagy külföldi műpártoló polgár lakását díszítik. E műfaj minden mesteri rafinált fogásait ismerte, csak úgy, mint az anyag tökéletes természetét, amelyek kezei alatt kaptak művészi formát. Ezt bizonyítják munkáin látható domborításai: tálai, poharai, relief-plakettjei és ékszerei tömör kifejezőerőt sugároznak. A figurális tematika változatos világának, szemléletének legfőbb tárgya az ember volt.

Fodor Sándor, a híres kolozsvári író így írt róla, amint a kolozsvári Korunk Galéria helyiségében az egyéni tárlatának anyagát szemlélte: „*Tálaival, domborításaival, kompozícióival a nemes-egyszerű, kifejező erejű világába csalogat bennünket a megviselt idegek, túlbonyolított kérdések, az életben és a művészetben talált divathóbortok és érthetetlen előítéletek káoszából.*” Munkáin megtalálhatók az ősi keleti kultúra, művészet, az örménymagyar őstörténet és középkor nyomai, melyeket az alkotó beágyazott génjeiben hordozott.

Antónia ama lebilincselő örmény egyéniségek közé tartozott, akik virágkorukban kincses Kolozsvár csudaszép 'színfoltjai' közé tartozhattak. Ritka jelenség, akit a természet egyben szépséggel, tehetséggel, okossággal is megajándékozott. Ez női nemnél ritkább jelenség szokott lenni, hogy egyszerre ennyi kincs birtokosa lehessen. Élő portréját valahogy így lehetne tömören, tartalmasan körülírni: - Magas, karcsú, elbűvölő, szembeötlő nemesség, mely testalkat egyes ősrégi keleti fajoknak természetes öröksége; edzett, büszke, méltóságteljes, délceg, nyugodt, előkelő kecses járás, sötétbarna selymes-bársonyos arcbőr, elbájosító derengő mosoly az arcon, hosszú, majdnem legyezőszerű pislákoló, árnyalt szempillák, izzó, ragyogó, gyémántsugarú nagy fekete mandulaszerű, sötétibolyás színben játszó, káprázatosan ígéző, dacos, álmodozó szemek, porcelánfehér, hattyúszerű kecses nyak, dús enyhén hullámzó vállaira omló koromvagy éjfekete haj, szívet-lelket simogató melodikus meleg-csengésű női hanghordozás. S mint ahogy mondani szokták: termete olyan volt, mintha gyűrűn húzták volna át, amely egy ritka erős faj ötvözött jégeit hordja magán. Aki a fajok tipológiájában kissé járatos, az már első látásra így szól: Né, ott megy a tipikus ritka szép örmény nő!

Portréja több Nők Lapjának volt díszítő, vonzó illusztrációja, ugyanúgy több festőművésznek is kedvelt portré témája, de főleg a híres kolozsvári Fülöp Antal Andor festőművésznek (1908-1979), aki Antónia

keresztapja volt. Ő szívének palettájába mártogatott ecsettel festette meg több variációban, mert annyira szerette keresztlányát.

Egy napon, mint az Unió igazgató-titkára, amint hivatalos műterem látogatáson jártam Antóniánál egy bukaresti delegátussal, épp ott volt a keresztapja is, akivel bensőséges baráti viszonyban lehettem, amint néztük, miként dolgozik, hirtelen így szólt hozzám: - Te Pista, szinte hihetetlen, hogy ez a törékenynek látszó szépség, oly szívósan kalapál ötvösműveinek domborításán, akárcsak mint egy edzett kolozsvári üstkészítő, forrasztó székely Gábor-cigány - mondta mosolyogva. Fülöp Antal Andor portréját több variációban ismerhetjük, színesben és feketében.

Mindezen élményeket összegezve, a művész nő alkotásai maradandó, örökérvényű nyomot hagytak az erdélyi magyar képzőművészet Pantheonjában, az örmény gyökerű kultúra világában. A buta, vak, kíméletlen, kegyetlen halál életének pályája csúcsán, alkotó erejének és kedvének leggyümölcsözőbb teljében ragadta el. Nyugodjon felejthetetlenül a kolozsvári Házsongárdi Pantheon temető kertjében.

(A szerző a Kolozsvári Képzőművészeti Unió ny. igazgató-titkára)

* * *

Ízek utcája a Millenárison

Június 17-én a **II. Kerület Napja** rendezvénysorozat keretében ismét nagy sikert aratott a kisebbségi gasztronómiai bemutató. Az örmény sátor előtt kigyózó sorok álltak türelmesen a rekkenő hőségben, hogy megköstölhassák a közkedvelt örmény finomságokat.

Több, mint 400 adag ételt osztottunk ki ingyenesen. Volt örmény muszaka, herisza, kis rablóhús, padlizsán és paradicsom saláta, Arjereskaya saláta, édességként alma táska, valamint ásványvíz. Köszönetet mondunk a II. ker. Polgármesteri Hivatalnak az anyagi támogatásért.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat

* * *

Száva Sándor Mauritiusból érkezett

A Fővárosi Örmény Klub júniusi programján különleges vendég érkezett Budapestre, az örmény klub estjére: Száva Sándor egyenesen Mauritiusról érkezett, hogy az erdélyi örmény népzenevel ismertesse meg hallgatóságát. Száva Sándort, unokatestvéré, Száva Tibor Sándor mutatta be.

Mint kiderült: dédszüleik testvérek voltak, de Száva Sándor már Bécsben született, majd a Kereskedelmi Akadémia elvégzése után 1988-ban Mauritiusra került. Száva Sándor elszakadva erdélyi örmény rokonságától immár 18 esztendeje él a távoli országban, miközben megtanult nyolc élő nyelvet, beszél többek között arabul, angolul, francia, német és magyar nyelven, sőt ismeri a kreol nyelvet is.

Száva Sándor 13 éve foglalkozik az erdélyi régi örmény zenével. Mint mondta: a bemutatkozás neki is újdonságot, igazi premiert jelent, mert általában másokkal együtt zenél. Az est folyamán a régi örmény dalok eredetéről *Kobzos Kiss Tamás* lantművész faggatta nagy hozzáértéssel. A sok kiváló örmény zene hallatán az érdeklődő közönség megtudhatta, *Szongott Kristóf* szerint azért kevés a régi örmény népi dal, az egyházi énekek gyűjteménye azonban annál gazdagabb, mert a nehéz sorsú örményeknek nem volt kedvük dalokat írni, vigadozni, Istenhez azonban gyakran fohászkodtak.

A nem mindennapi premier - *Kobzos Kiss Tamás* - jóvoltából közös énekléssel zárult.

(Frigyesy)

* * *

Szongott Kristóf

A magyarországi örmények ethnographiája

6. Fejezet

Keleti hangszerek és táncz

Legszokásosabb Török-Örményországban a pásztorsíp. Menyegző alkalmával Váspurágán (örmény tartomány falvaiban kis trombitát (*zurnál*), a városokban sípot, mely a mi flotánkhoz, vagy a perzsa nejhez hasonlít, *tuf*-ot és *khemancshát* használnak (híres hangszerek). Erzerum-ban használatban van a *csuthág*,

mi olyan, mint a mi hegedünk: rendesen felfelé tartják; a *szánthur* és *gánon*. A szánthur majdnem olyan, mint a mi czimbalmunk, ellenben a gánon alsó lapja bőr, melyre úgy vannak a bélhurok erősítve, mint a hegedűn. („Armenia” 1891. évf. 95. lap).

Hogy a keleti, nevezetesen a kaukázusi örmények által tánczolt *lesghinka* és a magyar csárdás mennyire hasonlít egymáshoz, az könnyen kivehető az előbbinek eme rövid leírásából: a lány szemeit szelíden lesütve, karjait a csípőre tűzi; egyszerre csak hullámszerűen engedi el karjait s a szembe álló tánczosától könnyedén elszökik. Ez most szintén megindul s eléje siet tánczosnőjének, de egymás mellett mindketten elsiklanak. Folyvást így keringenek aztán apró körökben ismételt találkozásokkal és kitérésekkel („Armenia” 1888. évfolyam 317. lap).

7. Fejezet *Hazai örmények (Zene, dal, ének, színeszt)*

Lehet, hogy hoztak szüleink magukkal nemzeti tánczot, de az annyira feledékenységbe ment, hogy most még nevére sem emlékszünk. Az örmény már a múlt század óta csak magyar tánczot lejt: kitűnően ropja a csárdást.

A zenét, éneket, dalt fölötté kedveli - az örmény. Majdnem minden háznál volt valami hangszer; sokan használták a hárfát, pengedűt (gitár). Egy-egy asszony igen szép darabokat játszott dorombbal. Most inkább a zongora, hegedű van elterjedve. Kevés nép szereti az egyházi éneket annyira, mint az örmény. Szépek a nyugati egyház énekei; de aki magasztos, lélekemelő, keleti dallamot akar itt Nyugaton hallani, menjen örmény templomba: szebb énekeket sehol sem fog hallani. A mi templomainkban nem a kántor énekel egyedül: itt a nép is énekel; énekel a nagy és kicsiny, öreg és ifjú, férfi és asszony. Nagyon sok egyházi énekeink vannak, melyeknek legnagyobb részét buzgó apáink itt e hazában szerkesztették. A Szamosújvárt használatos egyházi énekek le vannak téve hangjegyekre. A költői ihletettséggel írt fönséges „*sárágán*”-okat Európában csak örmény templomokban éneklék. A szamosújvári egyházi énekek egy-egyedét a lángeszű *Gábrus Zachar* szerzette; ugyanezen páratlan tanár gyűjtötte össze azokat négy vas-kos kötetbe. Néhány szép éneket dallamaikkal együtt „*Örmény egyházi énekek*” című czikhelyben hátrább közre is adok.

Útban vagy munka közben is inkább énekel, mint dalol az örmény. - Mióta kiköltözött az ősi hazából, mindenütt kín és üldözés volt osztályrésze (csak egyedül e hazában lelte fel a keresett csendes nyugalmat); azért nem igen volt kedve dalolni, hanem éneken a Mindenhatóhoz emelkedett fel és Tőle kért oldalmat, segedelmet... Ez a magyarázata annak, hogy míg a hivatottak egyre készítették a szebbnél-szebb egyházi énekeket, addig alig gyártott egy-egy „sírva-vigadó” középtehetség egy gyöngye dalt.

Nagyon gyakran énekeltek: azért meg is maradtak az egyházi énekek; de ritkán daloltak: s így a kevés számú dalok legnagyobb része feledékenységbe ment. Csak egynehány maradt fenn, ezeknek is dallama szomorú. Az ide vonatkozó összes anyagot, a megmentett egy-két dallammal együtt hátrább az „*Örmény népdalok*” című czikkely alatt találja a szíves olvasó.

Az egész hazában alig egy-kettő tud még örmény dalt, a többi ajk - kivétel nélkül - mind magyar dalt zeng...Itt közre is adok egy erdélyrészi örmény tájnyelven írott újévi, alkalmi versezetet, melyet a múlt század első felének derekán (az 1836-iki újév napjára) a szamosújvári népiskola egykori érdemes tanára, a „*Szózat*” és „*Hymnus*” örmény műfordítója, a tudós és költői szellemű *Gábrus Zakhariás* írt. Ezen eredeti magyar-örmény énekből, mely tizenkét versszakból áll, itt csak három versszakot adok közre (jobbról a magyar prózai fordítás látható). Tárgyát az örmény konyhaművészet egyik legismertebb czukrászati re-meke, az újév napjára készíttetni szokott, úgynevezett „dáláuzi” megéneklése képezi.

Az ércek dallamát apáink magukkal hozták e hazába, s e dallam szerint - melynek szerzője különben ismeretlen -, szokták az örmények énekelni az „*Ov thev ánkám ánden thárthe*” kezdetű dalt is. Maga a „dáláuzi” szó erdélyrészi tájszó; Keleten nincs használatban. - A dáláuzi nevű örmény csemege alkatrészei rendszerint: vagdalt dió és méz, esetleg mák is, s a négyszögű vagy kerek alakban összeállított készítmények fölött különböző színű apró czukorkák, esetleg újévi ajándéknak szánt ezüst húszasok vagy tallérok díszlenek. E bevezetés után álljanak itt mutatványul a szóbanlevő újévi versezet első és a két utolsó versszakai:

Örményül:

Dáláuzi, dáláuzi!
Khághczrén isz tun zudré mezi;
Pájcz ájszové incsh gánisz?
Zperénnérész gi cháphisz...

Ov márt! álesz Zásztvász chéntre,
Or Ná khezig háduczháne
Szurp snorháczhé mecsh méghré,
Or dárid éláh khághczhré.

Szeb cshárnusz ézleghuthiuné,
Vocsh cshi czhávisz ézdérdumé;
Vászén Ásztudzo szirun
Hámpirisz zájn szírov tun.

Magyarul (prózában):

Dáláuzi, dáláuzi!
Édes vagy te mindig nekünk;
De evvel mit csinálsz?
A szánkat csalod...

Oh ember tehát az Istent kérjed.
Hogy adjon Az neked
Szent kegyelmében mézet,
Hogy éved legyen édes.

Számba ne vegyed a keserőséget,
S ne fájlald a szomorúságot;
Hanem Isten kedvéért
Szívesen eltűrjed azt.

Nincs ugyan állandó színházunk, de azért nagyon pártolja az örmény a magyar színészetet. Mindazon vándor színtársulatok, melyek örmény helységeken megfordultak, így nyilatkoztak, hogy a műpártolásban páratlan - az örmény. *Simay Kristóf*, *Gorove László* szamosújvári örmények voltak. Az első magyar színtársulatot örmények alapították. *Korbuly Bogdán* a kolozsvári nemzeti színház körül szerzett elévülhetetlen érdemeiért magyar nemességet nyert.

(Az írás a IV. kötet, 148-151. oldalán olvasható)

* * * *

Erkedi Csaba

Örmények ünnepe Szamosújváron

A múlt hét végén Szamosújváron minden út az örmény templom felé vezetett. Nem véletlenül. Szombaton délelőtt került sor a helyi örmény közösség hagyományos Világosító Szent Gergely ünnepére, amelyre a világ minden sarkából érkeztek vendégek. Ezúttal is zsúfolásig megtelt a templom, még Kanadából és az Amerikai Egyesült Államokból is érkeztek látogatók. A szentmisét *Szakács Endre* helybeli plébános celebrálta, de a híveket *Jakubinyi György* örmény apostoli kormányzó áldotta meg, aki beszédében külön kitért az ünnep jelentőségére. A szentbeszédet *Orbán Mihály* lelkész tartotta, aki Világosító Szent Gergely tevékenységét ecsetelte. A szombati ünnepségen újból bebizonyosodott, hogy ott, ahol a plébános minőségi munkát végez, az egyház összetartó ereje is nyilvánvaló. Függetlenül, hogy Gyergyószentmiklósról, Erzsébetvárosról, Jászvásárról vagy Konstancáról jöttek a hazai örmények, a hit és a közösségi élet szépségével tették rendkívülivé e fontos napot.

A szamosújvári ünnepséget megtisztelte jelenlétével *Varujan Vosganian*, a romániai Örmények Szövetségének elnöke, *Drágán Ovidiu*, helybeli polgármester, valamint a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület küldöttsége, *dr. Issekutz Sarolta* elnöknővel az élen (aki máskülönben az erdélyi örmény közösség lelkes támogatója). Nem utolsó sorban köszönet a Székesegyház kórusának a csodálatos egyházi énekekért és örmény saragánjaiért, *Kirkósa Júlia* közismert operaénekesnő Ave Maria-ja pedig valóban maradandóvá tette a Szamos-parti kisváros örmény közösségének hagyományos évi találkozóját. Jó volt együtt lenni, meghitt hangulatban beszélgetni a múltról, jelenről és jövőről. Vizontlátásra jövőre! - így búcsúzott az a több mint kétszáz főnyi vendégsereg, amely az ünnepi mise után összegyűlt a szépen feldíszített parókián.

(Megjelent a Szabadság, 2006. júl. 3-i számában)

* * *

Incze Réka (Sepsiszentgyörgy)

Soha többet nem taníthattam

- Ríport -

A 73 éves *Puskás Attila* visszaemlékezése a magyarországi forradalomra és ennek hatása az Erdélyben történt cselekményekre. Elmondja a forradalom előzményeit, feleleveníti a börtönben töltött nehéz éveket és az akkori hatalom kegyetlenkedéseit.

- Kérem mutatkozzon be!

- *Puskás Attilának* hívnak. Kolozsváron születtem 1931. augusztus 9-én. Végzettségemet tekintve tanár vagyok, és a Bolyai Egyetemen végeztem a természettudományok szakon. Utána kihelyeztek Csíkszeredára, ott tanítottam egy évet és utána kerültem be a csíkszeredai középiskolába.

- Önt mi készítette arra, hogy részt vegyen az 1956-os forradalomban?

- Izgatottan vártuk, hogy nálunk is megdőlhessen esetleg a kommunista diktatúra és Románia lakói is felláznak a diktatúra ellen, amelyet Magyarországon a fiatalok, munkások, egyetemisták fegyveres felkeléssel igyekeztek megdönteni. Azonban Romániában más volt a helyzet: a Szabad Európa rádiót hallgatva tudtuk meg, hogy mi történik Magyarországon.

- Mik voltak a forradalom előzményei?

- Tulajdonképpen előzményei nem voltak. A magyar forradalom október 23-án robbant ki és még aznap este vált fegyveres forradalommá is. Miután a rádióban nem engedték felolvasni a forradalmi ifjúság 16 pontját, az államvédelmisek, a titkos rendőrség a tömegbe lőtt az épületekből. A tömeg között lévő gyalogos katonaság átadta a fegyverét a forradalom résztvevőinek, vagyis a tömegnek és így megindult a fegyveres harc. A lelkes tömeg a hatalmas Sztálin szobrot is ledöntötte.

- Mit jelentett ez a forradalom az erdélyiek számára?

- Ez a forradalom az erdélyiek számára egy passzív támogatás volt a magyarországi eseményeknek, amely szavakban, írásban és magatartásban nyilvánult meg. Nem volt semmilyen erőszakos ellenállás. Nekünk az a szerep jutott, hogy a hallott híreket megbeszéltük a kollégákkal.

- Önt mikor, hogyan és miért tartóztatták le?

- Engem 1959. május 12-én tartóztattak le, és 20 évre ítélték el, fővádltként, úgy mint a 11 társamat is. Ezek között volt 6 tanár és 5 végzős diák, akik a verseik miatt voltak bűnösök. Az én bűnöm az volt, hogy szerettem verset írni. Volt egy versem, melynek „Október 23” volt a címe, és az októberi magyar forradalmi eseményekhez kötődött a hangulata és tárgya is, ezt többen is ismerték. Betanítottam egy Gábor Áron színdarabot is, amely a hatóságoknak nem tetszett. A forradalom bukása után fekete gyászszalagot viseltem, de nem azért, mert valakim elhunyt, hanem azért, mert gyászoltam a forradalom áldozatait. Mivel bentlakási felügyelő tanár voltam egyik társammal, aki magyar tanár volt, annak elmondtam, hogy a forradalomban részt vett írók nevét és műveit ne hagyja ki a tananyagból, ez szintén vád volt ellenem. Azután rövidesen Csíkdánfalvára helyeztek ki tanítani. 1958 nyarán felhívtak a tanfelügyelőségre, hogy „miután nem megfelelő módon viselkedtem politikai szempontból”, így kénytelenek elhelyezni. Azt kérdezték tőlem, kérem-e önkéntes áthelyezésemet a liceumból Csíkdánfalvára, vagy pedig felbontják a munkaszerződésemet, így „önkéntesen” kértem kihelyezésemet Csíkdánfalvára.

- Mit tett mikor megtudta, hogy le fogják tartóztatni?

- A letartóztatásomat megelőző napon este Csíkszeredában az egyik munkatársam, mondta nagy titokban, hogy holnap le fognak tartóztatni. Így is történt. Nem volt téves az információ, másnap kihívtak az osztályból, ahol éppen tanítottam és elkísértek az albérleti lakásomba. Megmutatták a házkutatási parancsot és keresték a verseimet, a naplót, amivel vádolhattak, de nem találták, mert már előre tudtam, hogy úgyis letartóztatnak és átvittem a háziasszonyomnak, hogy rejtse el. Ő el is rejtette. Így nem találtak semmi bizonyítékot ellenem, azonban mégis letartóztattak és Marosvásárhelyen vizsgálták ki az ügyünket, egészen az elítélésünkig, ezt szeptember 15-ére időzítették, mert akkor volt az iskolakezdés, és ezzel példát akartak statuálni a tanügyeseknek, hogy íme „ilyen tanárok és diákok vannak”. Az ítélet hirdetésekor 20 évet és még 10 évet kaptam a vádak alapján. 20 évre a rendszer elleni felforgató tevékenységemért, 10 évre a tiltott iratok terjesztésért újabb vádak alapján.

- Miért tartóztatták le önt 3 évvel a forradalom után ?

- Csíkszeredában volt nekünk egy Sánta Imre nevezetű diákunk, utolsó éves volt, és verselt. Úgy képzelte, hogy egyfajta Petőfi Sándor. Elvette az apja fekete ünneplő öltönyét és ő azt mondta, eljön Sepsiszentgyörgyre és színész lesz. Hátrahagyott egy levelet, hogy én saját magam ura akarok lenni, és titkos dolgom van otthon. Ez a levél elkerült a tanfelügyelőhöz, az meg nem akarta titokban tartani, így elkerült a titkosrendőrségre, akik nem Sánta Imrét keresték, hanem azt a dolgot, ami titkos és el volt rejtve, az pedig nem volt más, mint egy rendszer-ellenes verseket tartalmazó füzet. Imre hazajött. Közben folytatódott a keresés, kérdezték, hogy még ki versel. Őt elengedték érdekes módon, minket a tanárokat pedig elítéltek.

Folytatjuk

„A magány az elmének az, ami a diéta a testnek.”

(Vauvenargue)

„Életünk olyan, amilyenné gondolataink teszik.”

(Marcus Aurelius)

* * *

Keve Mária

„A liturgikus zene felemeli lelkünket Istenhez”

Különleges egyházzenei élményben részesültek azok, akik jelen voltak a Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplomban a XXX. Bárdos Lajos Zenei Hetek Musica Sacra hangversenyén 2006. május 20-án, szombaton. Az évenként megrendezett egyházzenei hangversenyen Bárdos Lajos tanítványai, követői és tisztelői emlékeznek a Mesterre. A műsort Varga László, az Országos Magyar Cecília Egyesület igazgatója vezette. Hat kórus működött közre, ezek a következők voltak:

- Városmajori Jézus Szíve Plébániatemplom Bárdos Lajos kórusa, vezényelt: Fekete Andrea
- Diósdői Női Kar, vezényelt: Sirákné Kemény Kinga
- Voszkeberán Énekegyüttes, vezényelt: Zsigmond Benedek
- Vox Hungarica Női Kar, vezényelt: Döbrössy János
- Zselizi Franz Schubert Vegyeskar (Szlovákia), vezényelt: Horváth Géza
- Pestszentlőrinci Szent Margit Plébániatemplom Kórusa, vezényelt: Reményi Károly

A hat kórus közül most csak a harmadikról, a Voszkeberán Énekkar fellépéséről szeretnénk beszámolni, melyet 2004-ben Zsigmond Benedek alapított. Tagjai hivatásos énekesek, karnagyok és egyházzeneészek. A kórustagok fellépésük előtt kiosztottak a közönségnek egy A/5 lapot, melyen örményül, fonetikusán és magyar fordításban szerepeltek az elhangzó művek. Ez kedves figyelmesség volt tőlük, ezzel kívánták segíteni, hogy követni tudja a hallgatóság a művek tartalmát. Műsoruk a következő volt:

A) Örmény egyházzene

Az örmény Halotti liturgia *Komitasz* (1869-1935) örmény népzene- és egyházzeneegyüttő, zeneszerző feldolgozásában.

1. Vor haneic - Ki nemlétből levőt teremtesz (halotti himnusz)
2. I khoroc gartaci - A mélységből kiáltok hozzád (alleluja)
3. Kahanajk jev zsoghovurk - Papok és hívő népek (ábécés himnusz 36. versszaka)
4. I verinn Jerszaghem - Égi Jeruzsálemben (halotti kanció, 3. versszak)
5. Hajr mer - Miatyánk (a halotti liturgia Miatyánk-tónusa)

B) Grúz egyházi énekek

1. Mamao csveno - Miatyánk (misetónus)
2. Cmidao Ghmerto - Szent Isten (triszhágion)
3. Dzsvarsza sensza - A te Keresztednek hódolunk (miseének a Szent Kereszt felmagasztalására)

A nem mindennapi hangzású zenei anyag különleges hatást váltott ki a szakértő közönségből. Varga László, az Országos Magyar Cecília Egyesület igazgatója ezt így fogalmazta meg: „Minket, zenészeket sokszor megkísért, hogy csak szakmailag figyeljük és hallgassuk az elhangzó kórusműveket; ha azonban liturgikus zenét hallgatunk és eltelik egy kis idő, lassan-lassan ha akarja, ha nem, az ember ráhangolódik Isten jelenlétére. És eszünkbe kell jusson, hogy itt van közöttünk az Isten. Nagyon érdekes volt az örmény és grúz egyházi és liturgikus zene, örülök, hogy megszólalt.”

A hangverseny után Zsigmond Benedek elmondta: az énekkar neve Voszkeberán, magyarul: Aranyszájú Szent János nevét jelenti. Repertoárjuk örmény és grúz egyházi énekekből és népdalokból áll. A grúz háromszólamú éneklés 2001 óta az UNESCO Szóbeli Hagyomány Világörökség része, ahogyan 2005 óta az örmény duduk játék is. A kórus az örmény apostoli egyház liturgiáin, valamint hangversenyeken énekel, belföldön és külföldön.

Énekük nekem is megidézte Isten jelenlétét. Köszönet illeti őket e lélekemelő élményért.

* * *

**Lapszemle a Szabadság (Kolozsvár) című napilap
2006. június 16-i számából Erdélyi Örmény Gyökerek június**

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadványának legfrissebb számában lehet olvasni: Czetz János tábornok életének és munkásságának áttekintése; Kilencvenegy éve kezdődött meg az örmény népiartás (2. rész); Osváth Judit beszélgetése Kovács Bálinttal, az erdélyi örmények magyarországi kutatójával; Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében (Nemzetközi tudományos konferencia és doktori kollokvium Piliscsabán); Bartók Szepsiszentgyörgyön (dr. Fogolyán Miklós); Örmény zenemű Bartók emlékére (Zsigmond Benedek); Csíksomlyó ma már a magyarság legnagyobb zarándokhelye (Frigyesy Ágnes); A Csíksomlyói kegytemplom (Görbe László piarista); Jakabffy Elemér: Kisebbségi sorskérdések (Bodó Márta); Dr. Soó Rezső a legnagyobb örmény-magyar származású botanikus (Bálintné Kovács Júlia); A barokk Erdélyben (Balla Lóránt).

* * *

Fővárosi Örmény Klub 2006. július 20., 17 óra

Magyarok Háza, Budapest Műsor:

Szemelvények a **2. Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében**
című nemzetközi tudományos konferencia anyagából

(Rendezte: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi
Intézet Történettudományi Doktori Iskola Újkori Eszmetörténeti Műhelye)

Örmény kép, örmény identitás a 19. században

Előadó: **Pál Judit** (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Történelem-Filozófia Kar)

Mennyország-ábrázolás a Codex Vaticanus Armenus 32-es kötetében

Előadó: **Nagy Márta** (Debreceni Egyetem, Művészettörténeti Tanszék)

Az estet a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezi

* * *

Örményország képekben

Kiállítás a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen

Dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke nyitotta meg *Örményország képekben, szemelvények az örmény kultúrából* című kiállítást 2006. június 28-án a Pázmány Péter Katolikus Egyetem aulájában (1088 Budapest Szentkirályi u. 28-30.).

Az elnökasszony köszöntő beszédében felidézte az örmény nép tragikus sorsát, majd külön szólt az erdélyi gyökerű örmények nehéz életútjáról. Az örmény népet üldöztetése ellenére katolikus hite őrizte meg mindmáig - hangoztatta az előadó. A kiállítás bemutatja az örmény népi, iparművészeti kultúra tárgyi esz-
közeit is, mely július 14-ig tekinthető meg hétköznapiokon reggel 8 órától este 20 óráig.

A rendezvényt támogatja a Fővárosi Örmény Önkormányzat.

* * *

Tatár Zoltán

Végzetes fürdőzés

A Lupsán lakó apróságok, de a felnőtt emberek is, elkényeztetve érezhették magukat, ha megérkezett a búza- és a gyümölcsérlelő nyár. Igaz a fiatalok, ha nagy meleg támadt, nem igen várták meg, hogy Szent Jakab hava, a július bekopogjon. Ha olyanra fordult az időjárás - márpedig az öregek egyre csak hajtogatják, hogy régen sokkal melegebbek voltak a tavaszok, hát még a nyár! - már júniusban is, különösen, ha Medárd csebre száraz maradt, nem volt benne mit lezúdítania a 40 napos eső előlegeként - élvezték a fürdés örömeit. Olyan esztendő is akadt, amikor Pünkösöd havában, alighogy átvészelték Pongrác, Szervác és Bonifác, a szeszélyes fagyosszentek napját, ha fogvacogva is, de megmártóztak a Malomárok vizében.

Mert hát a lupsaiaknak fürdő Mekkája a Kis-Szamos volt. Ennek a néha kiszámíthatatlanul romboló kedvű pataknek, nyáron hűvösen simogató, néhol sodró, máshol lassan hömpölygő vize felüdülést és ki-
kapcsolódást nyújtott a mezőről, munkából hazatérő lupsaiaknak, elernyesztve, megpihentetve elfáradt iz-
maikat. A fiataloknak pedig szórakozást és játék lehetőséget nyújtott...

Serestély Mihály, félévszázad távlatából is sorolja a fürdő társakat: Veres Pityu, Mikó Öcsi, Máthé Bandi és Karcsi, Placsintár Lali, Vad Zoli és Gyuszi, a Toldi tér sarki seprűgyáros fiai, Pap Misi, a Téglás fiúk, Lőrincz Józsi meg a Prém testvérek. Sajnos, mondja hamiskás mosollyal Misi, lányok ritkán jártak akkor fürdeni. Csegezi Marika, a kelmefestő Balogh lányai, Pop Gréti és Víz Marika nevei jutnak eszembe. Ha ők megjelentek, más volt a fürdés. Előzékenyek voltunk, de igyekeztünk bemutatni minden tudásunkat...

A számos fürdésre alkalmas hely közül, a fiúk számára a legcsalogatóbb mégis a Szent Péteri malom zsilipkamrája és a nagy kerék utáni gübbenő volt. Ide még a hídkarfáról is be lehetett ugrani, de akár a kerék tengelyét tartó, ma is létező beton fal végéről is. Se vége, se hossza nem volt a vízi hancúrozásnak. Hol egyesével, sorban, hol párosával vagy csoportosan zuppantak a habzó vízbe, s a magasba szökkenő millió vízgyöngyszemeken megtörő napsugár a szivárvány minden színében villant. Gyakran leállították a nagy kereket, ha alacsonyabb volt a vízállás, ilyenkor a malom villanyárammal üzemelt. A zsilipkamrából szabadon zúdult alá a víz s a szűk betonvályúban sebesen úsztak le a fiúk, sokszor a híd túlsó oldaláig, lebegve, hol a vízen, hol alatta.

Több mint fél évszázada, egy forró júliusi napon a Toldi téri Mikó Öcsi és a Csertörő utcai Veres Pityu lelkendezve szaladt a kisebbik Placsintár fiúhoz. Lalika tízéves korához képest sportos, jókötésű gyerek volt, 15 évvel fiatalabb, mint Károly bátyja, aki már kenyérkereső volt.

- Gyere gyorsan, Lali, felhúzták a zsilipet, jól lehet siklani aztán leúszunk a kertek aljáig!

Lalikaék éppen az utolsó kanál levesnél tartottak, amikor a két fiú berobbant. Az apa, a híres szamosújvári Placsintár családnak egyik fia, Károly, jómódú állatkereskedő, azt javasolta a két lelkendező fiúnak, hogy várják meg amíg Lali végez az ebéddel, aztán estig fürödhetnek. Mindhárom fiú rimánkodni kezdett, s az édesanya, akinek egyébként is gyengéje volt a kissé későn jött öcskös, beállt a gyözködők sorába. Az apa engedett, s a srácok elviharzottak. Néhány pillanat múlva már a hídkarfán ültek. Lali elsőnek készült beugrani a vízbe. Mikó Öcsi, kissé csodálkozva, de rosszat sejtve kiáltotta: - Nézzétek! - milyen habos a víz! Mintha pezsegne!

De a figyelmeztetés későn jött. Lalika a híd karfájáról lendült, megfeszült izmos teste két méter magasból zuhant a habokba. A pezsgés mintha egy pillanatra felerősödött volna. Lalika eltűnt a habokban, majd furcsa pózban, hassal a malom falához tapadt, mozdulatlanul. Mintha mágnes rántotta volna magához.

A megrémült fiúk segítségért kiáltottak. Vad Zoli bácsi jött sebesen, és már ordította is torkaszakadtából:

- Állítsátok le a malmot! Kapcsoljátok ki az áramot! Gyorsan!

Ahogy ez megtörtént Lalika ernyedte teste lassan levált a falról, s a víz sodorni kezdte. A hídon túl Vad bácsi kiemelte a vízből. Karjai, lábai élettelenül lógtak, halálsápadt volt az arca, mellén, hasán égési foltok éktelenkedtek. Megütötte az áram és szörnyet halt.

Lalika bátyja, a ma már lassan a nyolcvanadik felé közeledő *Placsintár Károly*, látható felindulással meséli a továbbiakat.

- A hír futótűzként terjedt: Meghalt Öcsi! Serestély Mihály, akit otthon szintén Öcsinek szólítottak, a Buci kertben fürdött. Nővére, Magdi jajveszékelve kiáltozott az öccse után. De rohantak a szüleim is. Apám, amikor meglátta a kisfiát, a malom tövében egy derékalj szalmán lefektetve, levett kalapú, döbent emberektől körülvéve, lebénult. Mozdulni sem tudott. Anyám is ájultan rogyott a földre.

A vizsgálat megállapította, hogy a villanymotor földelése szakszerűtlenül volt a mederbe vezetve és egy rövidzárlat változtatta a Malomárok vizét elektromos vezetővé. A pezsgést még a Buci kertben is érezték.

A balesetből tárgyalás lett. A molnárképész, nagydarab, szőke ember, testileg-lelkileg összetörve jelent meg a bírák előtt. Lali szülei, amikor meghallották, hogy a szerencsétlen apát odahaza három gyermek várja, azonnal visszavonták a keresetet. Ez a nemes cselekedetük, talán enyhítette valamelyest kínzó fájdalmukat.

Lalika temetésén emberek százai vettek részt. Az egész város gyászolta a tragikusan elhunyt kisfiút. A gránátrobbantásban megsérült Téglás fiú, a pisztollyal átlőtt Prém Sanyi balesete mellett, az ifjabbik Placsintár fiú esete szomorú, fekete keretes lapként köttetett be a lupsai hétköznapi történelmi albumába.

(Megjelent a Szabadság 2004. május 12-i számában)

Csángó magyarok

Nem a bukovinai visszatelepített csángókról, hanem arról a tizenötezer csángó magyarról akarok pár sort írni, kik Brassó vármegye 10 magyar községében tengetik életüket. Mert tengés az életük idehaza. Ha boldogulni akarnak - ők boldogulásnak tekintik -, vonulnak ki Romániába: jobb kenyérkeresetre, szabadabb életre.

Pirulunk leírni, de fájdalom, úgy van, a csángó leány siet teherbe esni, hogy mint dajka 15-20 fr-ot keressen havonként Romániában. Elszorul a szívünk, ha látjuk - és sajnos látnunk kell -, hogy a csángó leányok majdnem kivétel nélkül 14-15 éves koruktól kezdve Romániában keresik boldogulásukat. Az ifjú csángó pár első útja Romániába vezet: de nem nászút ez, hanem a kenyérkereset kényszerű útja. És e kivándorlás veszesebb minden más kivándorlásnál. Mert itt az elnemzetietlenedés, az eloláhosodás veszélye fenyegeti e népet.

Itthon is románok között lakik; mert az úgynevezett csángó magyar falvak lakosságának több mint 1/3-ada román. És a Romániába bevándorolt magyar csángó, ha ott ül évekig és visszajön - oh de hányan vannak, kik soha vissza nem térnek! - már megtanulta a román nyelvet, eltanulta azok szokásait és eltanulta főleg azok hibáit. Ne csodálkozzunk azután, ha e népnek ellenálló ereje csökken, s a falvakban folyton gyarapodik az oláhság.

Segíteni kell e nép sorsán, baján! Meg kell gátolni Romániába való kivándorlását! De hogyan? Ezer a módja annak; mert bár földje kevés van e népnek, vannak olyan tulajdonságai, melyeket ha itthon érvényesítene, itt is boldogulhatna.

Van e népben páratlan szorgalom és kitartás, van munkakedve, élelmessége, s bár a sok nyomorúság, s a múltban a szászok függő helyzete, ma a Romániában való gyakori tartózkodás némileg megrontotta e nép erkölceit is; egy-két nemzedék ezt is levetkőzné. És van e népnek, s főleg volt a múltban egy kítűnő tulajdonsága; nyelvéhez való ragaszkodása, hazája iránti törhetetlen hűsége és lelkes áldozatkészsége. Ebben kell e népet megtartani, ezért nem szabad azt veszni hagyni. Kevés földjén, belterjes, kerti gazdaságra szoktatni, állattenyésztését fejleszteni; azután meglevő szövő-, fazekas-, faragászati, építészeti stb. iparát felkarolni és versenyképesé tenni, ez volna a feladat, melyet az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület (EMKE), és annak e vidéken a Hétfaluban fennálló választmánya - egyéb üdvös kulturális tevékenysége mellett - szintén megoldani, vagy legalábbis a megoldásra előkészíteni hivatott.

A tíz éves évforduló alkalmából időszerűnek tartottam felhívni az EMKE híveinek figyelmét erre a hazánk délkeleti sarkán élő magyarságra. Hiszem, hogy felszólalásomnak legalább annyi eredménye lesz, hogy az érdeklődés és figyelem felébred e 15 ezernyi csángó-magyar nép iránt. Megérdemli e nép, hogy tegyük érte!

(Brassó)

* * *

Az EMKE tordai emlékkönyvébe

Kapácsy Dezső

*Győzelemre segíteni
Az EMKÉnek szent zászlaját
Minden magyar szálljon síkra
Aki szereti a hazát...
És emeljük ezt a zászlót
Magasabbról magasabbra –
Így segítjük nemzetünket
Küzdelméből diadalra!*

(Eger)

* * *

Fővárosi Örmény Klub 2006. augusztus 17, 17 óra

Magyarok Háza, Budapest

Filmvetítés:

Passió

című film megtekintése

Rendezte: *Mel Gibson*
Az estét a Budapest Főváros XIII. kerületi
Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezi

* * *

Ünnepség Világosító Szent Gergely tiszteletére

Szerencsém volt részt venni az idén is a XIV. kerületi Örmény Önkormányzat ünnepségén, melyet a XIII. és XV. kerületi örmény kisebbségi önkormányzatok képviselőivel közösen rendeztek. Számomra mindig felejthetetlen élményt nyújtanak az efféle ünnepségek, mert találkozhatok hasonló beállítottságú emberekkel és élvezhetem az örmény kultúra gazdag és színes tárházát. A rendezvényt Zárug Béla, a Zuglói Örmény Önkormányzatok elnöke nyitotta meg.

Személyesen pár éve ismerkedtem meg Katikával és férjével egy debreceni örmény farsangi bálon. Ők voltak az elsők, akik ráébresztettek örmény gyökereim fontosságára és az örmény nép vérében lévő halhatlan nagy szeretetre és összetartásra. A mai rohanó korban kissé elfelejtődik a barátság és a másik ember iránti tisztelet, ezért különösen fontosak az ilyen rendezvények, ahol találkozhatunk egymással. A XIV. ker. rendezvényén is mindig kellemes hangulat alakul ki és a rendkívül választékos és élvezetes műsor tovább szórakoztatja a résztvevőket. A Harmonia-Celestis zuglói örmény kórus a május 26-i ünnepségen eredeti dalokat adott elő. Később Avedikián Viktória énekművész, valamint a Guszán Trió járult hozzá a különleges hangzású örmény dalok felcsendülésével, hogy átléphessük a jelen határait, s átrepítették bennünket a messzi tájakra és régmúlt idők hangulatába. Az elmélyült átéléshez Várnagy Katalin színművész, továbbá Zárug Zita szavalata is hozzájárult. A Világosító Szent Gergely tiszteletére rendezett ünnepi megemlékezésen Leszkovszky Pál plébános atya Garaguly István közreműködésével áldásban részesítette a résztvevőket.

Az Örményország képekben című fotókiállítás megnyitója után jellegzetes örmény ételeket kóstolhattunk meg a külön termekben. Szabó László és Luszone Hakobjan fotóművészek felvételein megcsodálhattuk a híres Ararát hegység szépségét, az anyaország tájainak és építményeinek felvételeit, valamint az ott élő emberek napi életéből kaptunk hangulatos ízelítőt. Befejezésképpen az örmény himnusz hangzott el Zsigmond Benedek tolmácsolásában.

Örülök a lehetőségnek, hogy részt vehettem a rendezvényen.

Nadobán Erika

* * *

Kínai tanítás

*Vehetsz házat, de otthont nem,
vehetsz ágyat, de álmot nem,
vehetsz órát, de időt nem,
vehetsz könyvet, de tudást nem,
vehetsz pozíciót, de tiszteletet nem,
megfizetheted az orvost,
de az egészséget nem,
megveheted a lelket,
de az életet nem,
megveheted a szexet,
de a szerelmet nem*

* * *

Olvasóink írják

Bálintné Kovács Júlia úrnőnek
Kolozsvár

Kedves Júlia!

Június 23-án a marosvásárhelyi Unitárius templomban rendezett „Üzenet az Ararátról” című verses-zenés műsort mindketten megtekintettük. Rendkívüli élményben volt részünk. Nagyon örvendtünk, hogy felhívtad figyelmünket erre a műsorra, mert kár lett volna elmulasztani, hisz szegényebbek lettünk volna egy rendkívüli élménnyel. Sajnos a második napi műsoron nem tudtunk résztvenni, mert abban az időpontban

volt a végzős orvos és gyógyszerészhallgatók ünnepélyes búcsúztatása a Vártemplomban, ahová kötelességünk volt elmenni. De barátainktól hallottuk, hogy az is nagy élményt jelentett számukra.

Örvendünk, hogy megismerkedtünk *Issekutz Sarolta* elnökösszonnal és hallgathattuk érdekes beszámolóját az örmények történetéről és szomorú sorsáról. *Várady Mária* színművésznőt hallgatni különösen élményt jelentett, mert ilyen szép versmondásban nem volt még részünk. Teljes átéléssel, tiszta érthető szövegmondással kevesen tudnak verset mondani és ezeket a szép örmény, vallásos verseket nem is lett volna alkalmunk megismerni, ha nem mentünk volna el. *Miklósi András* orgonaművész játéka is lebilincselő volt az Unitárius templom kis orgonáján is, hátha még komoly, nagy hangverseny-orgonán játszott volna, mint amilyen a Kultúrpalotában van.

Sajnos a „Marosvásárhelyi Napok” zsúfolt programja miatt aránylag kevesen voltak jelen, de a közönség annál lelkesebb volt. *Kilyén Ilka* színművésznő, az EMKE vezetősége részéről szép szavakkal vezette be és zárta az előadást, dicsérve az előadókat, azzal az ígérettel, hogy egy másik alkalommal, még hallani fogjuk őket. Reméli, lesz lehetőség a Kultúrpalota nagytermében találkozni, mert ezek után már lesz akkora közönség, hogy megteljen az egész terem. Várjuk ezt az alkalmat!

Gondolom a kolozsvári előadásuk is nagy sikerrel járt. Remélem lesz visszhangja az újságban is. Még egyszer köszönjük a figyelmeztető felhívásodat és a rendszerességgel küldött örmény újságot. Nyár-ra kívánunk Neked kellemes pihenést! Mindkettőnk nevében baráti szeretettel küldöm szívélyes üdvözlőtünk.

Marosvásárhely, 2006 jún. 25-én

*Péter H. Mária és hitvestársa Péter Mihály
(mindketten ny. egyetemi tanárok)*

Sipos László festőművész

Felvincről (Enyed mellett)

Köszönöm a küldeményt, örömmel olvasgatom, örömteli, kellemes meglepetést szerzett! Szeretném, ha továbbra is tartanánk a kapcsolatot, ápolva és taszítva a „Bálint Tibor Szekeret”. Tisztelettel: a Barabás Miklós Céh „pezsgő felelőse”.

András Kabdebó Éva és Kinga

Székelyudvarhelyről

- és még sokan mások Erdély számos településéről. „Köszönet a sok szép élménydús folyóiratért.”

A levelek közül válogatott és mindegyiket hálásan köszöni:

B. Kovács Júlia és a Szerkesztőség

* * *

Ani, az ősi örmény főváros - kiállítás

Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai című kiállítás június 24-e óta látogatható a kiszombori körtemplomban. Horváth Zoltán György fotóművész, a Romanika Könyvkiadó igazgatója felvételein „elzarándokolhatunk” Aniba, a X-XI. század örmény fővárosába, mely jelenleg Törökországban, közvetlenül az örmény határnál fekvő káprázatos romváros, ahol megdöbbentő épségben maradtak meg az 1700 éves örmény kereszténység 1000 környékén épített szépséges romtemplomai. A kiállítás szeptember közepéig látogatható.

* * *

„Aki soha nem vállal kockázatot az életben, sehová sem jut.”

* * *

Az örmény Semiramis

...Tehát, befejezésül: igen jó, nyugodt hely, ahová érdemes betérni. Mivel is kezdtem?

Ballagunk a budapesti Belváros kellős közepén. Miután a Petőfi Sándor utcai postán elintéztük a dolgunkat, kifelé jövet eszünkbe jut: kávé és ásványvíz...! Irány tehát a Váci utca-Aranykéz utca kereszteződése, amellyel szemben tábla virít: „Semiramis örmény kávézó”. Nosza, hiszen hallottunk már róla többször, csak éppen ritkán járunk arrafelé, s egy kávéért az ember nem utazza végig a fél várost.

Pedig néha érdemes.

Szemirámisz ugyan a legenda szerint asszír királynő volt, aki babiloni függőkertjeiben mulatta az időt, amikor éppen nem férje, az ugyancsak legendás Nínosz király meggyilkolásával foglalatoskodott. (Amúgy a történészek a valóságos Sammurama alakjával, a Kr.e. 9. századi, valódi asszír királynéval azonosítják.)

Hogy azonban Szemirámisz mennyire volt asszír s mennyire valamely más nemzet lánya...? Vagyis mi köze lehetett az örménységhez, azaz miért „Semiramis” a kávézó neve? A kérdésre válaszoljanak az ókor-történészek és armenológusok, vagy éppen a kávézó dolgában illetékes Szongoth-cég.

Mi erre nem vállalkozunk, hanem a mosolygósan feladott kávé kortyolgatjuk. A kávé teljesen európai (olasz, illetve magyar) ízlés szerinti. A kinti 28 Celsius fokra való tekintettel azonban még származásunk szép emléke sem teszi lehetővé, hogy az „örmény kávé”-nak titulált, brandyvel dúsított italt rendeljük meg. Aztán a finom kávé egyhamar félresöpri a felfedezés: oldalt, egy polcon Szongott Kristóf Monográfájának kötetei, valamint EÖGY-füzetek (talán az utolsó néhány hónap termése) és a 2000-es évfolyam bekötött példánya.

Kézbe vele s nyissuk ki, találomra! 2000. szeptemberi szám: a Budapesten szeptember 29-én kezdődő örménymagyar konferencia programja. Hanusz Gyula beszámolója az augusztusi, Balatonalmádiban tartott, hagyományos erdélyi örmény flekkenpartiról. S hozzá fényképek: az egyik a kerti asztalnál egy azóta elhunyt úr ül, félháttal, ő a balatonparti ház és kert gazdája. Úr, az a fajta, aki öregén s betegen is, törönten is, valamivel több, mint két évvel a halála előtt is úr... (Akkor s ott láttam őt életemben először és utoljára: sok-sok ember gyógyítója-megmentője, dr. Benedek Tibor sebész főorvos.)

Tehát: „eögykés” olvasnivalók, amelyeket a kávéval párban kedves, nyugalmas hangulatú berendezés körít. Talán még arra érdemes lenne odafigyelni, hogy ne csak annyi Szongott-reprint legyen ott, hanem több... (bár, lehet, hogy pl. a Genealógiát egy érdeklődő vendég már „lenyúlta”?) S jó, hogy ott vannak az elmúlt hónapok EÖGY-füzetei. Magunk bizony hangsúlyosabb helyet keresnénk ezeknek a kiadványoknak. Nemhogy ártanának az üzletmenetnek, de külön, sajátos ízt kevernek a kávéhoz, amint teszik azt Szabó László örményországi fényképei is az egyik falon. S mindezt mégsem a közeli Vörösmarty tér sokkalta szokványosabb kávézóinak elképesztő árszintjén. Aha, meg marlenka is volt, amelyet sok süteménykedvelő jól ismer...

Vagyis, hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem s visszakanyarodjak a végéhez: igen jó, nyugodt hely, ahová érdemes betérni.

dcs

* * *

Az egykori Erzsébetváros polgármesterei és bírái

Miután a XVII. század végén Moldvában elviselhetetlenné vált az oda telepedett örmények helyzete, Menos nem egyesült püspökük vezetésével, átmenekültek a Kárpátok gerincén Erdély felé. Az úgynevezett Somlyói-havasok erdő rengetegében hosszú évekig bujdosnak, ott várták, hogy sorsuk jobbra forduljon, visszatérhessenek elhagyott moldvai házaikba.

De miután látták, hogy reménykedésük hiábavaló, I. Apafi Mihály (1632-1690) fejedelemhez fordultak segítségért és befogadást kértek. A szelíd lelkű fejedelem szívesen fogadta őket (1672). A hagyomány szerint akkor 3000 örmény család települt át Moldvából Erdélybe. A legújabb kutatás azonban nem hagyja figyelmen kívül, hogy a XVII. sz. végi és XVIII. sz. eleji Erdély és Moldvai közti migrációval kapcsolatban csak bizonytalan adatok állnak rendelkezésre, ezért szerényebb számot említ: 800 családról, azaz kb. 6400-8000 személyről beszél.

Kezdetben Apafi engedélyével befogadott örmények a következő települések közelében telepedtek le: Beszterce, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz, Görgényszentimre, Petele, Marosfelfalu, és az Apafi-birtokon, Ebesfalván. II. Apafi Mihály halála után az ebesfalvi uradalom és az Apafi-kastély, amelyet 1552-ben reneszánsz stílusban épített Apafi Gábor, vérrokonság alapján, per útján Bethlen Gábor kancelláré lett. 1726-ban tőle vásárolták meg az örmények, állítólag ekkor kapta az Erzsébetváros nevet is, és Szamosújvár mellett az örmények második központja lett.

(A volt Apafi-kastély homlokzatában találták meg Apafi feleségéhez írt szerelmes levelét, amelyet ezüstpohárba rejtve befalaztak. Az épület ma is jó állapotban található. 1661-ben Ali basa innen az ebesfalvi kastélyból vitte Apafi Mihályt az erdélyi fejedelem választó-gyűlésére. Fiát, II. Apafi Mihályt, 1681-ben választották fejedelemmé.)

Az örmények betelepítése után úgy I. Apafi Mihálytól, mint fiától II. Apafi Mihálytól (1676-1713) különböző kiváltságokat kaptak: többek között a szabad bíróválasztási jogot is.

Az erdélyi örmények lelke, intézője a bejövételük alkalmával Dániel Tivadar volt, akinek halála után Apafi Mihály az erdélyi örmények főbírájává: Gergelyfi Miklóst nevezte ki, albirákká e kipróbált hűséges fiakat: Zakariás Endrét, Cziffra Lukácsot és Várteresz Lukácsot rendelte, kik közül Zakariás Endre Ebesfalván székelt; utána időrendben - az „Arménia” című 1891-ben megjelent folyóirat szerint - ezek a bírák és polgármesterek következtek:

1727-1732 Zakariás János	1742-1743 Issekutz Emánuel
1732-1736 Issekutz Miklós	1743-1745 Dániel János
1736-1737 (ismét)Zakariás János	1746-1747 Dániel Imre
1737-1740 Dániel Imre	1747-1749 Lukács Tódor
1740-1742 Lázár János	1749-1751 Lázár János
1751-1753 Ötves János	1792-1793 Lengyel Lukács
1754-1755 Issekutz Auxent	1793-1794 Csiki Mihály
1755-1757 Gáspár Melkhon	1794-1795 Paturbány Vártán
1757-1760 Issekutz Ágoston	1795-1796 Issekutz Antal
1760-1762 Zakariás Tamás	1796-1798 Csiki Mihály
1762-1763 Kosotán Márton	1798-1799 Török János
1763-1764 Issekutz Auxent	1799-1800 Dániel Gergely
1764-1766 Zakariás Tamás	1800-1801 Csiki Mihály
1766-1768 Dániel Eugén	1801-1802 Török János
1768-1770 Issekutz Antal	1802-1803 Csiki Mihály
1770-1771 Csiki Tivadar	1803-1804 Zakariás Zakariás
1771-1772 Vikol Bogdán	1804-1805 Csiki Mihály
1772-1773 Csiki Emánuel	1805-1810 Csiki Lázár
1773-1774 Dániel Eugén	1810-1814 Dániel Imre
1774-1775 Issekutz Auxent	1814-1832 Dániel Gergely
1775-1776 Dániel Lukács	1832-1839 Lengyel Márton
1776-1777 Dániel Eugén	1839-1851 Fark János
1778-1779 Csiki Emánuel,	1851-1855 Dr.Wolff József
1779-1780 Dániel Eugén,	1885-1860 Bilcz József
1780-1781 Issekutz Antal	1860-1861 Nuridsán Bogdán
1781-1782 Csiki Emánuel	1861-1875 Karácsony János
1782-1784 Issekutz Antal	1875-1877 Csiki Lázár
1784-1789 Csiki Emánuel	1877-1882 Tompos Gergely
1789-1790 Török János	1882-1885 Jóseffi József
1790-1792 Issekutz Auxent	1885 óta Lengyel Márton

158 év alatt 62 ízben választott Erzsébetváros elöljárót és ezen elöljárók között csak egyikük, Bilcz József (1855-1860) nem volt örmény származású. A múlt nagyjai emlékeik megalkotásában élnek, a jelenlegiek bölcs munkásságaikban, s a jövő elöljárói éljenek reményeik megvalósításában!

Beküldte: Kolozsi Gergely István

Felhasznált irodalom: „Arménia”, 1891.; Utazások Erdélyben 1981.; Révai Lexikon; Erdély nevezetesebb családai, 1854.

* * *

Részletek Narekaci Szent Gergely imájából

„...Könyörgünk Hozzád egész lelkünkben...”

**„Leszállott ma az égből Gábor főangyal,
hozta magával az égi koszorút,
mellyel megkoronáztatott,
a győzelmes Szűz Anya!”**

(Kísérő ének Nagyboldogasszony - augusztus 15-e - napjára)

Mária földi élete véget ért, de csak a földi, mert élete folytatódik a mennyben. Hitünk szerint oda testestől felvétetett. A barokk korban a festészetben elterjedt ábrázolás: Mária megkoronázása. A képen Mária közepén térdel, felette a Szentlélek galamb képében, két szélről az Atya és a Fiú tartják a koronát. A sarangban Gábor arkangyal nyer említést. Ez párhuzamot von a március 25-i ünnep és a mostani között: Mária elfogadta Isten akaratát, s kiérdemelte a menny királynője címet.

Dr. Sasvári László

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a pénzadományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja az Országos Örmény Önkormányzat és

a Fővárosi Örmény Önkormányzat (Budapest, 1054 Akadémia u. 1. IV. emelet 426, telefon: 332-1791) e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: Frigyesy Ágnes

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.